

Finestra oberta

*Immigració i igualtat
d'oportunitats a l'ensenyament
obligatori
Aportacions al debat sobre una futura
Llei d'educació a Catalunya*
Francesc Carbonell i Albert Quintana (coords.)

Juliol 2003

Finestra Oberta | 32

Aquesta publicació és fruit del treball d'un seminari en el qual han participat, per ordre alfabètic, Eliseo Aja, Francesc Carbonell, Teresa Climent, Jordi Cots, Michael Donaldson, Alfons Formariz, Joan M. Girona, M. Jesús Larios i Albert Quintana.

En la redacció del document han participat Eliseo Aja, Michael Donaldson, M. Jesús Larios, Francesc Carbonell i Albert Quintana sota la coordinació dels dos darrers.

Les opinions que s'expressen
en aquesta publicació corresponen als autors.

Edició: Fundació Jaume Bofill
Provença, 324. 08037 Barcelona
Tel. 93 458 87 00
Fax 93 458 87 08
fbofill@fbofill.org
www.fbofill.org

Impressió: Alta Fulla - *Taller*
Dipòsit Legal: B. 33.560-2003

Índex

<i>Pròleg</i>	5
<i>Introducció</i>	9
1. <i>El doble caràcter del dret a l'educació en la constitució espanyola: Llibertat i dret social</i>	12
2. <i>La discriminació econòmica, sociocultural i ideològica en el sistema educatiu català</i>	17
Discriminació per vulneració de la gratuïtat de l'ensenyament obligatori	17
Pagament generalitzat, de fet obligatori, de les activitats complementàries voluntàries	17
Pagament de quotes regulars i periòdiques, generalment a través de fundacions	18
Pagament d'activitats escolars dins de l'horari lectiu	18
Compra obligatòria de material escolar	18
Exigència del pagament de quantitats en concepte de matrícula o derrama a principi o final de curs	19
Diferències importants entre el cost i el preu cobrat d'alguns serveis escolars	19
Mecanismes de subjecció de la família	19
Discriminació social i cultural	20
La manca d'informació pública	20
Selecció encoberta	21
Altres pràctiques	21
Les expectatives socials	22
Discriminació ideològica i religiosa	22

<i>3. Les causes de la situació: el desenvolupament normatiu i l'aplicació de les normes no ajustats als principis constitucionals per part de la Generalitat</i>	24
Els concerts escolars, com a instrument de la gratuïtat, que assimilen els centres privats als públics	24
L'admissió d'alumnes en les mateixes condicions d'igualtat que els centres públics	27
Participació de la comunitat escolar en la gestió del centre a través del Consell Escolar	29
Conseqüències sobre la llibertat religiosa i la llibertat de càtedra	30
La planificació educativa com a mètode per determinar els centres docents que han de tenir concert escolar	31
La insuficiència de normes de la Generalitat per assolir els objectius educatius de la Constitució, d'acord amb la legislació bàsica de l'Estat	35
 <i>4. La problemàtica de la concentració de l'alumnat immigrant en determinats centres escolars</i>	41
Les concentracions d'alumnes immigrants. Els processos de preinscripció i matriculació	41
Mesures de correcció de les concentracions d'alumnat immigrant. Les Zones d'Atenció Educativa Preferent	43
 <i>5. Els elements de l'educació intercultural: els drets i els deures dels estudiants amb una cultura familiar diferent</i> .	50
Dret a la igualtat de les diversitats	50
El tractament curricular específic de les minories culturals ...	52
L'ensenyament de la llengua materna	53
Cap a un currículum intercultural	55
El tractament escolar de la cultura i la religió	56
L'educació per la convivència	60

Pròleg

La Fundació Jaume Bofill va impulsar fa uns anys un seminari sobre els nous aspectes educatius de la immigració, que va donar lloc a la publicació del llibre, coordinat per Francesc Carbonell, *Educació i immigració: Els reptes educatius de la diversitat cultural i l'exclusió social* (Editorial Mediterrània, Polítiques 27, Barcelona, 2000). La inexistència d'una llei catalana d'educació impedia verificar les conclusions a les quals arribava el treball, i aquesta situació va impulsar alguns membres del seminari a perllongar de forma natural el debat: quines idees haurien d'orientar una futura llei del Parlament de Catalunya?

Curiosament, la conjuntura ens va enfrontar a la situació amb més realisme. El sistema legal va fallar per on havíem previst (inexistència encara d'una llei catalana d'educació) i la consellera, després dels debats parlamentaris sobre els concerts escolars als col·legis d'elit es va comprometre a enviar un Projecte de llei al Parlament, que quan escrivim aquestes línies encara no ha arribat. Al mateix temps, el Govern central impulsava l'aprovació d'una nova llei educativa, la llei Orgànica 10/2002 de Qualitat de l'Educació (LOCE), en què reformava alguns elements importants respecte de les lleis anteriors.

Així, es tornava a posar en primer pla la necessitat de la llei catalana. El nostre enfocament era favorable, sens dubte, a la inclusió de les normes sobre educació de la immigració en una llei educativa general. Però això requereix un marc general educatiu que no existeix, en primer lloc per l'absència de llei catalana i en

La Fundació Jaume Bofill va impulsar fa uns anys un seminari sobre els nous aspectes educatius de la immigració.

La inexistència d'una llei catalana d'educació impedia verificar les conclusions a les quals arribava el treball.

El nostre enfocament era favorable a la inclusió de les normes sobre educació de la immigració en una llei educativa general.

La LOCE és molt abstencionista i no desenvolupa qüestions tan decisives per al nostre objecte com la planificació escolar, els criteris per a l'aprovació de concerts educatius o el tractament de la diversitat cultural.

Aquest document vol iniciar un debat sobre quins punts ha de recollir la futura llei catalana de l'educació per abordar els problemes específics dels joves immigrants.

segon lloc perquè la llei estatal, la LOCE, és molt abstencionista (en sentit típicament conservador) i no desenvolupa qüestions tan decisives per al nostre objecte com la planificació escolar, els criteris per a l'aprovació de concerts educatius o el tractament de la diversitat cultural. Almenys en aquests àmbits, especialment en el segon, les normes bàsiques de l'Estat gairebé no hi intervenen i, per tant, deixen molt espai perquè les lleis autonòmiques estableixin els seus propis criteris.

Aquests condicionaments van fer que els membres del seminari dubtéssim de la conveniència de la publicació d'aquestes reflexions, per la distància enorme que separa les normes vigents (abstencionistes les de l'Estat, inexistent les de la Generalitat) i les nostres propostes sobre l'educació dels immigrants. Finalment la publicació s'ha fet, principalment per una raó: els nostres arguments poden ser millors o pitjors, però proposen un debat que és necessari. La Generalitat i les altres comunitats autònomes hauran de desenvolupar les normes bàsiques de l'Estat i, per tant, hauran de pronunciar-se sobre els requisits dels concerts escolars o sobre l'educació de la diversitat, per seguir amb dos exemples ja citats.

El document següent és, doncs, el resultat d'aquest seminari impulsat per la Fundació Jaume Bofill i dut a terme per unes quantes persones de professió bastant diversa (pedagogs, sociòlegs i juristes), encara que la majoria professors, que volen iniciar un debat sobre quins punts ha de recollir la futura llei catalana de l'educació per abordar els problemes específics dels joves immigrants.

El seminari es va realitzar en bona part abans de la reforma de la LOCE, però això no introdueix grans variants, perquè la reforma legal consagra el desenvolupament normatiu que s'havia fet de la LOGSE i la LODE a

Catalunya. Per exemple, els pocs criteris que les lleis anteriors establien sobre planificació escolar es reforcen en la LOCE, que manté l'absència gairebé total de criteris per portar-la a terme (més aviat es consagra la dinàmica del mercat), tot i que la programació (en el sentit de planificació) general figura en l'article 27.5 de la Constitució espanyola. De la mateixa manera, el document estudia els criteris que fixava l'article 48.3 de la LODE per establir concerts escolars (especialment, satisfer necessitats educatives i atendre poblacions socioeconòmicament desfavorides), i critica la interpretació que n'havia fet la Generalitat, que li permet concedir els concerts a tot tipus de centres. Com que la nova llei suprimeix pràcticament els criteris (imposant de nou la dinàmica de mercat), el debat és més necessari que mai, perquè la futura llei catalana haurà d'inclinar-se per una o altra orientació.

Igualment segueix sent útil la descripció que fa el document de les pràctiques irregulars que molts centres concertats han utilitzat per seguir cobrant als pares activitats que corresponen a l'educació gratuïta. La Generalitat ha preferit ignorar la majoria d'aquestes pràctiques, però una futura llei que pretengui garantir el respecte de la gratuïtat haurà de trobar alternatives més serioses, que ni poden ser únicament sancions, ni poden ignorar la picardia actual, que obliga els pares a continuar pagant quotes disfressades d'altres conceptes.

També l'estratègia i les diferents orientacions que es proposen per anar establint mesures compensatòries són perfectament vàlides per iniciar el debat, perquè la llei només fa previsions genèriques, i es remet al desenvolupament reglamentari. El mateix succeeix amb la diversitat cultural, perquè la llei es limita a regular l'ensenyament de la religió, de manera molt polèmica, però

Com que la nova llei suprimeix pràcticament els criteris (imposant de nou la dinàmica de mercat), el debat és més necessari que mai, perquè la futura llei catalana haurà d'inclinar-se per una o altra orientació.

Les pàgines dedicades als diferents elements de la diversitat cultural no esgoten totes les qüestions que cal plantejar en aquest àmbit.

ignora qualsevol altra dimensió ideològica o cultural que pugui manifestar-se en els centres docents. Les últimes pàgines del treball, dedicades als diferents elements de la diversitat cultural, no esgoten totes les qüestions que cal plantejar en aquest àmbit, però sens dubte serveixen per iniciar una reflexió.

Aquest és doncs l'objectiu principal de l'escrit: generar un debat sobre els elements que hauria d'incloure la futura llei catalana d'educació per tal de resoldre els problemes específics dels estudiants vinguts de països extracomunitaris.

Introducció

El ràpid creixement de la immigració a Catalunya i a Espanya durant els darrers anys ha tingut un reflex immediat a les escoles, i això està donant lloc a molts debats, en ocasions embolicats per la confusió de diversos problemes. Intentarem separar-los, i ens limitarem a observar la situació de Catalunya.

En primer lloc tenim la concentració de la majoria d'estudiants d'origen immigrant en algunes escoles públiques, fenomen que crida l'atenció especialment per l'escassa presència d'aquests alumnes a escoles concertades del mateix barri o la mateixa població. Aquesta concentració dels estudiants immigrants en algunes escoles resulta més visible perquè afecta a estrangers clarament diferenciats pel color de pell, la llengua o la forma de vestir, però és una situació que es produeix també respecte de ciutadans autòctons amb perill d'exclusió social (en realitat els dos tipus d'exclusió s'acostumen a donar conjuntament).

És evident que ni tots els immigrants es troben en situació d'exclusió social ni tenen dificultats d'educació, ni tots els que es troben en aquestes situacions desfavorides són immigrants. També ha de quedar clar, des del començament, que tots els immigrants, sigui quina sigui la situació legal de la seva família (també quan es trobin en situació irregular) tenen dret a l'ensenyament en les mateixes condicions que els nacionals, quan es tracta de l'ensenyament bàsic i obligatori. Aquest dret deriva de la Convenció dels Drets dels Infants (ONU, 1989) en relació amb la Constitució espanyola, i ha estat reconegut per la legislació d'estrangeria (LO 4/2000,

La concentració de la majoria d'estudiants d'origen immigrant en algunes escoles públiques és una situació que es produeix també respecte de ciutadans autòctons amb perill d'exclusió social.

Tots els immigrants, sigui quina sigui la situació legal de la seva família tenen dret a l'ensenyament en les mateixes condicions que els nacionals.

modificada per la LO 8/2000). En l'educació bàsica i obligatòria (des dels 6 anys fins als 16 anys), els drets dels nens o joves estrangers són exactament els mateixos que els dels nacionals i no hi ha lloc per a discriminació de cap tipus.

Pràcticament tots els nens que es troben en edat escolar estan escolaritzats.

Dins les diferents facultats que engloba el dret a l'educació, pot dir-se que no existeix cap problema pel que fa a l'accés a l'escola. Pràcticament tots els nens que es troben en edat escolar estan escolaritzats, amb molt poques excepcions, i aquestes responen a diferents causes, l'anàlisi de les quals va més enllà dels objectius d'aquest document.

Els problemes de l'educació dels alumnes d'origen immigrat es plantegen perquè una part d'aquesta població s'incorpora tardanament a l'escola.

Els problemes de l'educació dels alumnes d'origen immigrat es plantegen, en canvi, clarament, perquè una part d'aquesta població s'incorpora tardanament a l'escola i una altra part presenta, a més, retards o dificultats addicionals per seguir la formació que li correspon per edat. Com és ben sabut, aquesta situació està contemplada per la legislació, que preveu polítiques compensatòries i, especialment, mitjançant la previsió especial per als alumnes amb necessitats educatives especials (NEE) derivades de causes socials i culturals, polítiques que les comunitats autònomes han de desenvolupar.

La concentració d'estudiants d'origen immigrat suposa la concentració d'alumnes amb NEE d'origen sociocultural.

De vegades, la concentració d'estudiants d'origen immigrat suposa també la concentració d'alumnes amb NEE d'origen sociocultural en algunes escoles públiques, que juntament amb la confluència amb els sectors autòctons de menor renda, poden comportar la concentració de problemes educatius i socials de diversa naturalesa a l'escola. Naturalment si apareixen aquests efectes és necessari que l'Administració posi en marxa les mesures correctores necessàries, que tractarem específicament. Però en tot cas, apareguin o no aquestes conseqüències negatives, la simple concen-

tració artificial de l'alumnat d'origen immigrant i dels sectors més pobres de la població en les escoles públiques prové d'una discriminació econòmica, social i ideològica en l'accés a les escoles concertades. Malgrat la igualtat de drets educatius proclamada per la Constitució (que hem apuntat a l'inici), s'està construint una doble xarxa de centres escolars sostinguts amb fons públics: els centres públics i els centres concertats, distinció que reproduceix un classisme, molt tradicional en l'ensenyament espanyol, que la Constitució havia intentat eradicar.

En segon lloc, l'aparició a les escoles de nuclis importants d'alumnes amb una cultura, una religió o uns costums diferents –o totes tres coses alhora– genera necessitats noves, com la petició que s'excloquin certs aliments dels menús escolars o la introducció de correccions a les explicacions tradicionals d'història. Però la creixent presència d'alumnat amb una cultura familiar diferent exigeix alguns plantejaments generals nous més difícils d'atendre, ja que planteja qüestions més complicades, com la conveniència d'assegurar l'ensenyament de la llengua materna als alumnes d'origen immigrant o formular paràmetres generals per a la integració cultural i la inserció social a les escoles. Aquest tipus de qüestions s'aboldaran en l'últim apartat d'aquest treball.

Malgrat la igualtat de drets educatius proclamada per la Constitució, s'està construint una doble xarxa de centres escolars sostinguts amb fons públics: els centres públics i els centres concertats.

1. El doble caràcter del dret a l'educació en la constitució espanyola: Llibertat i dret social

El dret a l'educació va ser reconegut amb força per la legislació i les constitucions europees que recolliren els dos vessants de l'educació: el caràcter de llibertat i de dret social.

En tots els Estats occidentals, l'educació ha tingut, al llarg de la història constitucional, un doble caràcter. Per una banda, en la primera època de l'Estat lliberal, l'educació es va concebre principalment com una llibertat –accessible només a la burgesia– que es protegia d'una possible intromissió de l'Estat en l'educació que els pares volguessin proporcionar als seus fills. Posteriorment, l'educació apareix també com una reivindicació del moviment obrer i popular per tal que l'Estat proporcionés el servei d'educar els fills de les famílies que no tenen mitjans econòmics suficients per accedir a les escoles privades existents. En aquest sentit, el dret a l'educació serà reconegut amb força per la legislació i les constitucions europees, juntament amb els altres drets socials com el dret a la sindicació o a la seguretat social. En la mesura que els drets socials es van superposar als drets individuals inicials, no substituint-los sinó complementant-los, les constitucions del segle xx recolliren els dos vessants de l'educació, de manera que avui l'ensenyament té a la vegada caràcter de llibertat (llibertat dels ciutadans per crear les escoles amb l'orientació que desitgin, dret dels pares a escollir escoles privades amb l'orientació que vulguin per als seus fills) i de dret social (creació d'escoles públiques gratuïtes suficients per proporcionar educació a tothom).

Lògicament, juntament amb la possibilitat de crear noves escoles públiques gratuïtes per donar educació a

tota la població, sorgí l'alternativa que l'Estat subvencionés algunes escoles a fi que atenguessin les necessitats d'escolarització en absència d'escoles públiques, i amb uns criteris de funcionament semblants. La Constitució alemanya de Weimar (1919) va ser la primera que va preveure escoles privades que substituïssin la funció de les públiques, sometent la seva autorització, en aquest cas, a condicions molt estrictes (article 147), especialment per impedir la discriminació econòmica dels alumnes que hi acudien. A més, les instal·lacions i els mètodes d'ensenyament havien de ser equivalents als existents en les escoles públiques.

A Espanya l'educació fou durant el segle XIX i gran part del segle XX patrimoni de les classes dominants i, tot i que la primera Constitució de Cadis (1812) ja preveia l'ensenyament general en escoles públiques, l'Estat conservador i oligàrquic, que va predominar en el constitucionalisme del segle XIX, es va desentendre de l'ensenyament de la majoria; el president del Govern Bravo Murillo, a mitjan segle XIX, respongué a un grup d'obrers que li demanaven una escola, que els obrers necessitaven força per treballar i no per a l'educació. Junta ment amb l'analfabetisme dominant fins a temps ben recents, una característica significativa de l'ensenyament a tot Espanya fou la seva dependència dels ordes religiosos, correlatiu al paper de l'Església en la monarquia moderada. Això explica la reacció radical de la Constitució de la II República, amb el tancament de les escoles religioses, i el fet que la religió es convertís en un dels eixos de l'alçament militar del 1936.

El franquisme va seguir inicialment les línies més tradicionals en matèria educativa, i en abandonar tot aquest camp a l'Església s'assegurà a la vegada l'atenció educativa a les elits socials i l'ortodòxia i l'adoctrinament en els continguts. La pròpia Església va crear

A Espanya l'educació fou durant el segle XIX i gran part del segle XX patrimoni de les classes dominants.

Fins a temps ben recents, una característica significativa de l'ensenyament a tot Espanya fou la seva dependència dels ordes religiosos.

els seus mecanismes de compensació social, tot creant, juntament amb els col·legis elitistes, centres d'educació per a la població pobra, la qual també podia adquirir una formació molt elemental a les escoles públiques, que fins fa ben poc eren considerades escoles de pobres. Aquesta situació del primer nivell educatiu es contraposava, de forma molt coherent, al que ja existia en l'ensenyament mitjà i superior, perquè en accedir-hi només una minoria molt reduïda de la població, l'Estat en garantia pràcticament la gratuïtat i la qualitat.

La creació d'escoles privades, no pertanyents a l'Església, fou un èxit important a Catalunya però molt minoritari fins als anys seixanta.

La creació d'escoles privades, no pertanyents a l'Església, fou un èxit important a Catalunya però molt minoritari fins als anys seixanta. A partir d'aquests anys, tots els àmbits educatius comencen a canviar a conseqüència de les transformacions que experimenta la societat i del renaixement dels moviments democràtics. La necessitat imperiosa de reformes es concreta parcialment en la Llei general d'educació, impulsada per Villar Palasí, que es planteja la generalització de l'ensenyament bàsic i la disminució del classisme en els nivells mitjans i superiors.

La Constitució del 1978 introdueix el principi democràtic en tots els àmbits i reconeix àmpliament els drets socials.

La Constitució del 1978 introdueix el principi democràtic en tots els àmbits i reconeix àmpliament els drets socials, fent coincidir de forma decisiva ambdós criteris en la regulació de l'educació, que es caracteritza com a dret fonamental en l'article 27. Alhora, la Constitució en descentralitza notablement la normativa. Encomana a l'Estat l'aprovació de la legislació bàsica i atorga a les comunitats autònomes la potestat legislativa per desenvolupar les bases estatals i tota l'administració i la gestió educativa, i es reserva únicament l'alta inspecció (article 149.1.30).

Aquesta regulació constitucional de l'educació fou objecte de forts debats entre les posicions conservadores i les progressistes, tot i que finalment es va consen-

suar, com la resta de la Carta Magna, per evitar que es reproduïssin les postures extremes de la història anterior d'Espanya. Per una banda s'hi garanteixen els principis liberaldemocràtics tradicionals, com la llibertat de creació de centres docents i el dret dels pares a escollir la formació religiosa i moral dels seus fills, al qual es va afegir el compromís que els poders públics ajudarien al finançament dels centres privats. Per una altra banda, s'imprimeix a l'educació un fort caràcter social (gratuitat i generalització de l'educació bàsica, participació en la gestió dels centres, programació de l'ensenyament...). El consens se simbolitzà en l'encapçalament del precepte constitucional: dret a l'educació i llibertat d'ensenyament per a tothom, i amb la indicació que calia interpretar-lo segons els tractats internacionals, tal i com imposa l'article 10.2. Aquest punt es va incloure per garantir els principis dels tractats internacionals en matèria educativa, en especial el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, que en l'article 13.1 reconeix "[...] la llibertat dels pares a escollir per als seus fills escoles diferents de les creades per les autoritats públiques, sempre que aquestes satisfacin les normes mínimes que l'Estat prescriu [...] i el dret que els seus fills rebin l'educació religiosa o moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions.

En aquest sentit, les normes constitucionals conjuguem diverses tendències, unes provinents de la tradició lliberal i conservadora, i altres inspirades per una concepció socialdemocràtica de l'educació, la proporció de les quals remet generalment a allò que disposin les lleis en el futur. En particular, l'ajut als centres docents privats (article 27.9: "Els poders públics ajudaran els centres docents que reuneixin els requisits que la Llei estableixi") i la participació i la forma de control i gestió dels centres "sostinguts per l'adminis-

El consens se simbolitzà en l'encapçalament del precepte constitucional: dret a l'educació i llibertat d'ensenyament per a tothom.

Les normes constitucionals conjuguem diverses tendències, unes provinents de la tradició lliberal i conservadora, i altres inspirades per una concepció socialdemocràtica de l'educació.

Les lleis tenen funcions importants en la determinació del contingut del dret a l'educació, però el legislador no és lliure, perquè les lleis de les autonomies estan sotmeses a la Constitució i són controlades pel Tribunal Constitucional.

La inconcreció de la Constitució ha permès que la LOCE reconegui per primera vegada des de l'aprovació de la Constitució espanyola el dret dels pares a la lliure elecció de centre.

tració amb fons públics, en els terminis que la Llei estableixi”.

Les lleis tenen funcions importants en la determinació del contingut del dret a l'educació (per exemple, l'ampliació fins als 16 anys de l'ensenyament obligatori aprovat per la LOGSE), però el legislador no és lliure, perquè les lleis de les autonomies estan sotmeses a la Constitució i són controlades pel Tribunal Constitucional. Això en alguns casos resulta evident, per exemple respecte al dret de tothom a la gratuïtat de l'ensenyament bàsic (article 27.4). En altres supòsits es dedueix més o menys directament de la Constitució, per exemple, en la igualtat d'accés per a tothom als centres sostinguts amb fons públics, a diferència dels privats, perquè el dret a l'educació en relació amb el principi d'igualtat de l'article 14 no admet que es faci diferenciació d'ideologia o d'altres condicions personals per a l'admissió en els centres públics o concertats (sostinguts amb fons públics). La jurisprudència del Tribunal Constitucional ha dotat de continguts els preceptes constitucionals que es vinculen a la resta de lleis i normes inferiors.

Aquesta inconcreció de la Constitució ha permès que la LOCE, en el seu article tercer, reconegui per primera vegada des de l'aprovació de la Constitució espanyola el dret dels pares a la lliure elecció de centre. Aquesta llei posa en qüestió altres aspectes de la igualtat d'oportunitats que la LOGSE garantia explícitament (itineraris: article 26; especialització de centres: article 66; incorporació d'alumnat estranger al sistema educatiu: article 42, etc.).

2. La discriminació econòmica, sociocultural i ideològica en el sistema educatiu català

Tot i que formalment s'ha ampliat el control del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya sobre el compliment de la normativa, a la pràctica se segueixen donant pràctiques discriminatòries.

Discriminació per vulneració de la gratuïtat de l'ensenyament obligatori

La Constitució i la legislació bàsica de l'Estat disposen la gratuïtat de l'ensenyament bàsic obligatori, equiparant-lo tant en les escoles públiques com en les privades concertades; però en la majoria d'escoles concertades es cobren quantitats, majors o menors, mitjançant un ventall de pràctiques com les següents:

Pagament generalitzat, de fet obligatori, de les activitats complementàries voluntàries

La Llei de concerts educatius permet als centres concertats, prèvia autorització de l'Administració educativa, oferir unes activitats complementàries dins l'horari lectiu, amb caràcter voluntari, i cobrar-ne les quotes corresponents. Això suposa, de fet, una hora més de classe a l'etapa infantil i primària, i de tres a cinc hores més a l'ESO. Aquesta pràctica s'ha generalitzat de tal manera que gairebé mai no se n'especifica el caràcter voluntari, i es dona per descomptat que a l'ensenyament

La Constitució i la legislació bàsica de l'Estat disposen la gratuïtat de l'ensenyament bàsic obligatori, equiparant-lo tant en les escoles públiques com en les privades concertades.

La Llei de concerts permet oferir unes activitats complementàries i cobrar-ne les quotes corresponents.

concertat cal pagar una quota mensual. A més, aquesta quota s'ajusta al concepte de l'activitat complementària, però a vegades depassa molt el cost de l'activitat esmentada i inclou altres conceptes no autoritzats.

Pagament de quotes regulars i periòdiques, generalment a través de fundacions

Sovint s'inclou un altre rebut en concepte d'aportació a la fundació escolar.

Sovint, si el centre o l'associació de centres concertats disposa d'una fundació, s'inclou un altre rebut en concepte d'aportació a la fundació escolar. Una vegada més, sovint sense informar-ne, ni garantir el caràcter de voluntarietat d'aquest pagament. Així mateix, en ser normalment un concepte més vague i com que les fundacions no depenen del Departament d'Ensenyament, sinó del de Justícia, el control i la disposició de fons d'aquestes fundacions s'escapa, la major part de vegades, dels pares i de la pròpia Administració educativa.

Pagament d'activitats escolars dins de l'horari lectiu

Hi ha escoles que de manera programada i habitual realitzen activitats que requereixen un pagament suplementari.

Hi ha escoles que de manera programada i habitual realitzen activitats, dins de l'horari lectiu, que requereixen un pagament suplementari. Això es dona per exemple en activitats com ara la piscina dins de l'educació física, o la psicomotricitat, la plàstica, etc.

Compra obligatòria de material escolar

Molts centres, així mateix, anuncien l'obligatorietat de la compra de material escolar, a més dels uniformes, bates, o xandalls de l'escola, sense informar del caràcter voluntari ni del cost d'aquest material.

Exigència del pagament de quantitats en concepte de matrícula o derrama a principi o final de curs

També és una pràctica estesa el cobrament a principi o final de curs d'una quantitat en concepte de matrícula (tot i que la normativa actual no ho autoritza) o de derrama. Sovint aquests rebuts es justifiquen en concepte d'aspectes que no cobreix el concert o d'obres d'infraestructures.

També és una pràctica estesa el cobrament a principi o final de curs d'una quantitat en concepte de matrícula o de derrama.

Diferències importants entre el cost i el preu cobrat d'alguns serveis escolars

El servei de menjador i les sortides escolars, i també el transport escolar i les activitats extraescolars, són alguns dels serveis que ofereix el centre i que moltes famílies utilitzen ja sigui per causes familiars, socials o laborals. Massa sovint, en la facturació d'aquests serveis, com per exemple el de menjador, la diferència entre el cost que tenen i el preu que es cobra a les famílies suposa una font de finançament suplementària al centre escolar, a vegades força significativa.

La diferència entre el cost que tenen alguns serveis i el preu que es cobra a les famílies suposa una font de finançament suplementària al centre escolar.

A més, en ocasions, aquests serveis són gestionats per empreses legalment alienes a l'empresa escola, amb la qual cosa, a l'hora d'auditar els centres, no hi consten ni hi són comptabilitzades.

Mecanismes de subjecció de la família

Molts centres, concertats o no, reben subvencions públiques per a trams educatius no obligatoris. Alguns centres, a banda d'aquestes subvencions, fan lliurar una quantitat en concepte d'entrada o determinen una quota periòdica per a tots els trams educatius, tant si són obligatoris com si no. D'aquesta manera la quota

El pagament de quantitats indegudes introdueix un element discriminador: impedir l'accés als centres concertats als fills de les famílies amb menys recursos econòmics.

en els trams obligatoris compensa la dels trams no obligatoris i, per tant, no concertats, i legitima de pas el pagament de quotes en les etapes que haurien de ser gratuïtes.

El pagament de quantitats indegudes no només vulnera directament la Constitució i les Lleis, sinó que introdueix un element discriminador: impedir l'accés als centres concertats als fills de les famílies amb menys recursos econòmics.

De fet, l'objectiu d'assolir la gratuïtat en l'ensenyament obligatori no s'ha acomplert tampoc en l'escolaritat obligatòria. A les despeses d'adquisició de llibres i material escolar, cal afegir-hi el cost d'algunes activitats curriculars (piscina, colònies, manualitats, tallers, etc.).

Discriminació social i cultural

L'ambigüitat i la falta d'informació sobre els drets dels ciutadans és a la base de gairebé totes les pràctiques discriminatòries.

S'arriba al mateix resultat, és a dir, excloure els immigrants i els sectors de rendes baixes de les escoles concertades, per mecanismes que produeixen una selecció encoberta de l'alumnat. Tot i que els criteris d'admissió que han de ser idèntics en les escoles públiques que en les concertades, poden alterar-se amb l'aplicació de la LOCE. L'ambigüitat i la falta d'informació sobre els drets dels ciutadans és a la base de gairebé totes les pràctiques discriminatòries, que arriben en ocasions a la recomanació oberta, a les famílies d'origen immigrant o amb pocs recursos, que no matriculin els seus fills en segons quins centres concertats.

La manca d'informació pública

La manca d'informació pública, total o parcial (ja sigui en el taulell d'anuncis o en un full escrit) respecte a les

característiques del centre –les places vacants a disposició de les famílies; el que abasta i determina el concert; les quotes que caldrà pagar al llarg de l'any i, en definitiva, la normativa educativa i els drets de les famílies– facilita pràctiques de discriminació i selecció encoberta.

Selecció encoberta

Si a aquesta manca d'informació pública s'hi afegeix una pràctica bastant estesa com és la realització d'una entrevista personal per accedir al centre, el nivell de subjectivitat i vulnerabilitat dels pares es pot incrementar. Com admeten alguns inspectors d'ensenyament, en la preinscripció es convenç a les famílies que es vol rebutjar que el centre té molta demanda, per exemple, i que és millor fer la sol·licitud a l'escola de segona preferència, si no volen que se'ls assigni un centre que no els agrada. Sovint el fet de mostrar de cop totes les despeses que comportarà l'escolarització del seu fill al llarg de tot el curs, l'obligació de donar els vint dígits del compte corrent bancari, o les indicacions sobre quin tipus de companys o quin nivell hi ha al centre són determinants a l'hora de convèncer els pares que aquell centre "no és per a ells".

El fet de mostrar de cop totes les despeses que comportarà l'escolarització del seu fill o quin nivell hi ha al centre són determinants a l'hora de convèncer els pares que aquell centre "no és per a ells".

Altres pràctiques

La no comunicació d'algunes baixes d'alumnes, cobrint-les mitjançant una demanda no declarada; el no coneixement i control del barem aplicat, especialment del punt complementari, que pot ser usat de forma discriminatòria en l'admissió d'alumnes, i altres actuacions semblants, són pràctiques que ocasionen una selecció encoberta.

La reserva de places per a alumnes amb NEE només en el període de preinscripció és un altre dels factors que incideix en que es concentrin a les escoles públiques on hi ha vacants.

La diferent zonificació dels centres concertats, molt més amplia que la dels públics, també pot generar desigualtats en l'accés de l'alumnat als centres, cosa que s'aguditza amb el cost del transport escolar.

La reserva de places per a alumnes amb necessitats educatives especials només en el període de preinscripció és un altre dels factors que incideix en el fet que els alumnes incorporats fora de termini es concentrin a les escoles públiques on hi ha vacants.

Les expectatives socials

Les expectatives socials associades al cost de l'ensenyament i al perfil social de l'alumnat acaben per reforçar la dualització escolar.

El que és evident és que mitjançant aquestes o altres pràctiques, més voluntàries o involuntàries, més aparents o ocultes, s'ha estès la convicció social que hi ha una escola de pagament i una altra que no, que en un tipus d'escola, de fet hi ha algun sedàs i en l'altra no, i això porta a una dinàmica creixent de dualització social de la xarxa educativa. Les capes socials amb possibilitats econòmiques poden anar a l'escola concertada i, en canvi, els sectors amb menys recursos només tenen opció a l'escola pública. Les expectatives socials associades al cost de l'ensenyament i al perfil social de l'alumnat acaben per reforçar la dualització escolar.

Discriminació ideològica i religiosa

Algunes qüestions derivades de l'ideari de les escoles concertades i del pes de la religió en l'ensenyament han estat també motiu de controvèrsia i poden ser motiu de discriminació. Com per exemple valorar si l'ideari d'un centre sostingut amb fons públics pot restringir l'accés a determinades famílies i, així, limitar el seu caràcter de servei públic. Així, doncs, en alguns casos, el

caràcter catòlic d'alguns centres concertats s'ha utilitzat per desanimar a matricular-s'hi els immigrants de creences religioses diferents, quan aquest factor no hauria d'influir-hi. Aquestes qüestions seran tractades més detalladament en el capítol 3.

La manca d'alternativa a la matèria de religió catòlica; fer una oració a classe en començar la jornada escolar; no preveure certes pràctiques alimentàries d'altres religions; obligar els pares, en el moment de la preinscripció, a signar un document en què s'indica l'acceptació del caràcter propi del centre i la voluntat que el seu fill o filla rebí formació religiosa cristiana, etc. són també algunes pràctiques que poden suposar un obstacle per a l'accés dels alumnes d'origen immigrant a determinades escoles. Aquestes qüestions es tracten més detalladament en el capítol 5.

La manca d'alternativa a la matèria de religió catòlica pot suposar un obstacle per a l'accés dels alumnes d'origen immigrant a determinades escoles.

3. Les causes de la situació: el desenvolupament normatiu i l'aplicació de les normes no ajustats als principis constitucionals per part de la Generalitat

La Constitució exigeix que l'educació bàsica sigui gratuïta i també estableix que els poders públics ajudaran els centres que aconsegueixen els requisits establerts per la Llei. Però la Constitució no esmenta els concerts escolars, i l'ajuda als centres podria destinar-se als que oferissin una major qualitat, per exemple, donat que els requisits depenen de la Llei. Els concerts no sorgeixen doncs de la Constitució sinó de la legislació, i s'expliquen per la força que tenia la realitat educativa conformada per la Llei de 1970, inspirada en la pràctica dels concerts escolars francesos.

Els concerts escolars, com a instrument de la gratuïtat, que assimilen els centres privats als públics

Els concerts escolars són el model escollit per fer efectiu el dret constitucional a l'educació bàsica obligatòria i gratuïta més enllà de la creació de centres públics.

Els concerts escolars configurats per la Llei Orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (LODE, d'ara endavant) són el model escollit per aquesta llei bàsica de l'Estat per fer efectiu el dret constitucional a l'educació bàsica obligatòria i gratuïta (article 27.4 CE), més enllà de la creació de centres públics, i també en compliment de la previsió constitucional que els poders públics ajudaran els centres privats (article 27.9 CE).

Els concerts regulats per la LODE pretenen assolir l'objectiu constitucional de l'educació bàsica obligatòria i gratuïta per a tothom, amb l'aprofitament dels centres privats existents que cobreixen necessitats d'escolarització o atenen a població de renda baixa. Aquests dos criteris (article 48.3 LODE) suposen que l'Estat ha d'intervenir per assegurar l'educació, i pot fer-ho o bé creant una escola pública, o bé concertant un centre privat, que faci la mateixa funció. L'Estat contribueix de forma decisiva al sostenint econòmic d'aquests centres privats i a canvi els exigeix la gratuïtat i un funcionament semblant als públics. Efectivament, els centres privats que signen un concert assumeixen certes vinculacions pròpies dels centres públics en dues línies: pel que fa als estudiants, la gratuïtat, la igualtat en l'accés i el respecte a la llibertat ideològica de tots ells; i quant al funcionament del centre, la participació de la comunitat escolar en la selecció del professorat i en el nomenament del seu director.

Aquest sistema de concert escolar no és, per descomptat, l'única via possible per assolir els objectius de la Constitució. Però el dret comparat europeu presenta línies semblants, especialment a França i Alemanya (amb la diferència fàctica que en aquells països l'escola pública és molt més important que la privada). A més, l'adopció d'aquest model tenia més facilitats, ja que el sistema de concerts escolars s'havia iniciat amb la reforma educativa implantada per la LGE 1970, que en el seu article 94.4 a) els introduïa per garantir la gratuïtat de l'EGB i de la formació professional de primer grau. Sense descartar que poden instrumentar-se altres alternatives, el sistema de concerts ha estat considerat adequat a la Constitució per diverses sentències del Tribunal Constitucional, especialment la STC 77/1985 (sobre la LODE), la STC 86/

Els concerts regulats per la LODE pretenen assolir l'objectiu constitucional de l'educació bàsica obligatòria i gratuïta per a tothom.

Els centres privats que signen un concert assumeixen certes vinculacions pròpies dels centres públics: la gratuïtat, la igualtat en l'accés i el respecte a la llibertat ideològica de tots els estudiants.

El concert educatiu és una relació jurídica que obliga l'Estat a subvencionar el funcionament d'un centre docent privat que imparteix ensenyament bàsic obligatori, i obliga els propietaris del centre a respectar les condicions que s'estableixin, similars a les existents en les escoles públiques.

1985 (Ordre Ministerial sobre subvencions a centres docents) i la STC 195/1989.

El concert educatiu és una relació jurídica que: *a)* obliga l'Estat a subvencionar el funcionament d'un centre docent privat que imparteix ensenyament bàsic obligatori, i *b)* obliga els propietaris del centre a respectar les condicions que s'estableixin, similars a les existents en les escoles públiques. No hi ha un suposat dret a concert perquè no està configurat en la Constitució com a dret fonamental, sinó que aquesta possibilitat deriva exclusivament de la Llei, tal com ha subratllat la STC 86/1985. Això és absolutament lògic per la possible variació de les necessitats educatives de la població d'un territori, tot i que el Tribunal Suprem ha tendit a retallar la discrecionalitat de l'Administració en l'atorgament de concerts escolars. Per altra part, la LOGSE (1990) va suposar una gran ampliació del nombre de concerts, a causa de l'extensió de l'ensenyament obligatori fins als 16 anys.

El mòdul de finançament (article 49 LODE) cobreix els salaris del personal del centre, incloses les càrregues socials i altres despeses (que especifica l'article 13.*b* del Reglament de 1985), el personal d'administració i serveis, les despeses ordinàries de manteniment i conservació, i les de reposició d'inversions reals (però no l'amortització ni els interessos del capital propi).

L'import del mòdul és fixat cada any per la Llei de pressupostos. No valorarem ara si les quantitats assignades són suficients o no, ja que això pot variar (i de fet varia cada any), i en tot cas resulta sempre un criteri relatiu i modificable, i ens limitarem a senyalar que els criteris del finançament fixats per la LODE es justifiquen en referència a l'article 27.7 de la Constitució espanyola per al sosteniment dels centres, entenent l'ajuda financera com a equivalent al funcionament del centre.

En aquest sentit val la pena introduir un acotació breu. En primer lloc, el centre concertat –en les unitats que tenen aquest caràcter, no en la resta– renuncia a obtenir beneficis, ja que la subvenció de l'Estat n'ha de cobrir les despeses de funcionament. Es pot discutir si la valoració és o no correcta en l'actualitat, i sempre es pot reformar, especialment si es redueix el nombre de centres concertats (per exemple, per disminució de la població, o per una millor valoració dels centres que cobreixen necessitats d'escolarització), però totes les parts implicades han d'assumir que la conversió d'un centre privat en concertat suposa la fi del caràcter lucratiu de l'activitat. El criteri existent en altres països europeus és semblant, i s'adopta també el funcionament normal del centre com a base del finançament, per exemple a Alemanya (D. Lema, 72-74).

Les vinculacions jurídicopúbliques dels centres concertats s'entenen a partir del concepte de servei públic, com diu la mateixa LODE (article 25), que almenys parcialment aquests centres desenvolupen a partir de la seva conversió en concertats. Es tracta de l'admissió d'alumnes en les mateixes condicions d'igualtat que regeixen als centres públics (article 53 LODE), la participació de la comunitat escolar en la gestió del centre a través del Consell Escolar (article 55 i següents de la LODE), que regula la intervenció en el nomenament i el cessament del director i en la contractació i l'acomiadament del professorat. També s'hi inclouen certes conseqüències sobre la llibertat religiosa i la llibertat de càtedra.

L'admissió d'alumnes en les mateixes condicions d'igualtat que els centres públics

Cal partir de la idea que la llibertat d'ensenyament permet que els pares escullin per als seus fills els col·legis

Totes les parts implicades han d'assumir que la conversió d'un centre privat en concertat suposa la fi del caràcter lucratiu de l'activitat.

privats que prefereixen, i que aquests darrers poden establir condicions econòmiques i socials per admetre alumnes, incloent-hi criteris religiosos. Aquesta és la tradició liberal occidental i així ho reconeix el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, que en el seu article 13.3 reconeix als pares la llibertat d'escollir per als seus fills "escoles diferents de les creades per les autoritats públiques" i de fer que els seus fills "rebin l'educació religiosa o moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions". En canvi, els centres públics parteixen del principi contrari, la igualtat de tots els alumnes en l'accés als centres, sense que aquest pugui imposar condicions econòmiques ni ideològiques de cap tipus, i menys encara de caràcter religiós. En dependre dels poders públics, la selecció dels alumnes per raons de raça, religió "o qualsevol altra condició o circumstància personal o social" constituirà una discriminació contrària al principi d'igualtat que proclama l'article 14 de la Constitució. Lògicament, els centres concertats, en la mesura que són finançats pels poders públics, passen a regir-se pels criteris dels centres públics, tal com sanciona el dret comparat i permet l'article 27.7 de la Constitució, en unificar en una sola categoria de control i gestió "tots els centres sostinguts per l'administració amb fons públics".

Els centres concertats, en la mesura que són finançats pels poders públics, passen a regir-se pels criteris dels centres públics.

En els centres privats no subvencionats, hi ha llibertat per a determinar el procediment d'admissió d'alumnes.

Aquests criteris guien la regulació establerta per la LODE. En els centres privats no subvencionats, hi ha llibertat per a determinar el procediment d'admissió d'alumnes (article 25), entre altres extrems que queden a l'albir dels propietaris dels centres escolars. Aquesta llibertat dels centres privats per admetre o no segons quins alumnes encara apareix amb major claredat en la Disposició Addicional Primera del RD 2357/1985. En canvi, l'article 20.2 de la LODE parteix de la igualtat de tots en l'accés als centres públics i estableix que en cas

d'insuficiència de places es tindrà en compte la renda de la família, la proximitat del domicili i l'existència de germans matriculats en el centre, i afegeix que "en cap cas no hi haurà discriminació en l'admissió d'alumnes per raons ideològiques, religioses, morals, socials, de raça o naixement". L'equiparació dels centres concertats amb els públics en l'admissió d'alumnes és tan clara que l'article 53 de la LODE regula els criteris d'accés als centres concertats per remissió a l'establert en el citat article 20, i els imposa el mateix principi d'igualtat i prohibició de discriminació.

En últim extrem, en els centres públics l'admissió la decideix el Consell Escolar, mentre que en els concertats la decisió correspon al titular (propietari) del centre, que ha de garantir "el compliment de les normes generals sobre admissió d'alumnes" (article 57.c, ja que la infracció d'aquest article és causa d'incompliment del concert (article 62.1.d). Caldria plantejar-se si aquesta és la millor regulació o si convindria aproximar encara més el procediment dels centres públics i els concertats.

El desplegament de la LOCE i especialment, el seu article tercer, que reconeix el dret dels pares a escollir centre educatiu, pot alterar aquestes regulacions dels criteris d'accés de la LODE.

L'equiparació dels centres concertats amb els públics en l'admissió d'alumnes és clara i els imposa el mateix principi d'igualtat i prohibició de discriminació.

El desplegament de la LOCE pot alterar aquestes regulacions dels criteris d'accés de la LODE.

Participació de la comunitat escolar en la gestió del centre a través del Consell Escolar

L'article 54.1 LODE estableix els òrgans dels centres concertats, assimilats als públics, de manera molt diferent als centres privats no concertats que tenen autonomia per determinar el seu règim intern (article 25 LODE) i per establir el seu reglament de règim interior (article 26.1 LODE). Destaca la intervenció del Consell Escolar

en el nomenament i cessament del director (article 59 LODE: acord entre el titular i el Consell; si no, proposta de terna del titular i nomenament del Consell) i en la contractació i acomiadament del professorat. També és competència del Consell Escolar establir els criteris per la selecció del professorat, seguint el procediment següent: una comissió per la selecció del professorat, creada en el si del Consell Escolar, proposa candidats; si el director hi està d'acord, es formalitza la contractació; en cas contrari s'estableix una comissió de conciliació, on pràcticament decideix l'Administració (el director, un membre del Consell, i un representant de l'Administració). El procediment és el mateix en el cas dels acomiadaments.

La LOCE també redueix les atribucions dels consells escolars.

Conseqüències sobre la llibertat religiosa i la llibertat de càtedra

El concert imposa el lliure accés al centre i per tant el centre ha d'adaptar també el seu funcionament ordinari a la pluralitat religiosa i ideològica.

El concert imposa el lliure accés al centre, sense possibilitat d'establir condicions religioses o ideològiques, i per tant el centre ha d'adaptar també el seu funcionament ordinari a la pluralitat religiosa i ideològica, ja que seria incongruent la llibertat en l'accés i la imposició religiosa en les activitats del centre. La LODE, aprovada en un moment en què la immigració extracomunitària gairebé no existia, i per tant la contradicció entre el caràcter propi d'un centre i els alumnes amb ideologies diferents es presentava amb característiques molt diferents a les actuals, conté unes normes molt generals en l'article 52. Per una banda, manté la possibilitat d'establir el caràcter propi en els centres concertats, i per l'altra, limita els efectes de tal caràcter, en exigir expressament que l'ensenyament sigui impartit "amb ple res-

pecte a la llibertat de consciència" i que les pràctiques confessionals tinguin caràcter voluntari. S'ha de recordar que la pròpia Llei configura com a dret de l'alumne el respecte a la seva llibertat de consciència, (sg 6.1 c LODE), i això és una limitació per a l'ideari del centre (sg. 22.1 LODE).

A la vista de la situació actual, com s'abordarà en l'últim apartat, el tractament d'aquestes qüestions mereix una major atenció.

La planificació educativa com a mètode per determinar els centres docents que han de tenir concert escolar

Per determinar els centres privats que podran acollir-se a aquest estatus de centre concertat, molt més pròxim als centres docents públics que als privats, la Llei estableix dos criteris fonamentals: satisfer necessitats d'escolarització o atendre poblacions escolars en condicions socioeconòmiques desfavorides (article 48.3 LODE). La Llei introdueix també altres criteris, però addicionals als anteriors, de manera que complir-ne algun dels dos resulta imprescindible.

La pròpia Llei bàsica considera que la programació, en el sentit de planificació educativa, és l'instrument necessari per traslladar aquells criteris a la realització efectiva dels concerts que assegurin l'objectiu constitucional i encomana aquesta feina a les comunitats autònomes.

L'article 27.2 i 27.3 de la LODE, de forma coherent amb la distribució competencial entre l'Estat i les comunitats autònomes, atribueix la planificació territorial a les comunitats autònomes, que "definiran les necessitats prioritàries en matèria educativa [...]" i "determinaran els recursos necessaris [...] tenint en compte

Per determinar els centres privats que podran acollir-se a l'estatus de centre concertat, la Llei estableix dos criteris fonamentals: satisfer necessitats d'escolarització o atendre poblacions escolars en condicions socioeconòmiques desfavorides.

La previsió dels centres i necessitats educatives i, en conseqüència, la decisió sobre quins centres han d'ésser concertats, és una feina de les comunitats autònomes.

l'oferta existent de centres públics i concertats". A l'Estat correspon la fixació dels objectius generals per cada període i dels recursos corresponents, d'acord amb la planificació econòmica general (article 27.2) i en concret al Consell Escolar de l'Estat, li correspon l'assessorament respecte de les lleis i reglaments (articles 30 i 32 LODE). Però la previsió dels centres i necessitats educatives i, en conseqüència, la decisió sobre quins centres han d'ésser concertats, és una feina de les comunitats autònomes.

Per això la planificació educativa ha d'incloure la previsió de la creació, ampliació o supressió de centres docents, així com la dotació de mitjans educatius personals i materials al servei de la docència (les que denomina "necessitats educatives"). De l'article 27 de la LODE en deriven les principals característiques, i els criteris que han de fixar les comunitats autònomes: participació efectiva dels sectors afectats, fixació d'objectius, prioritats i recursos per a cada període, i presa en consideració de l'oferta de centres públics i concertats. Correspon a les comunitats autònomes una programació específica dels llocs escolars per comarques, municipis i zones. En cada comunitat autònoma la participació en la programació és realitzarà a través del Consell Escolar corresponent, i la seva composició i les seves funcions es determinaran per llei (article 34 LODE).

La funció que s'atribueix a la planificació educativa connecta així directament amb els criteris que estableix l'article 48.3 per a la formalització dels concerts, especialment pel que fa a la satisfacció de les necessitats d'escolarització, ja que tan sols és possible una planificació adequada a partir de les escoles públiques i concertades existents. Per saber-ho, hi ha d'haver un pla que contempli les necessitats futures. Segurament també fóra possible la programació a partir de les dimensi-

ons de les “poblacions escolars de condicions socioeconòmiques desfavorides” que han de ser ateses, però aquest punt de vista amb prou feines sembla que s’hagi desenvolupat, a causa dels avantatges pràctics que presentava el primer criteri respecte als concerts escolars.

La programació, i en concret el mapa de centres públics i privats que determina les necessitats d’escolarització, era amb la LODE el criteri decisiu per a l’establiment d’un concert escolar amb un centre privat. Tot i que algun sector interessat va plantejar el “dret al concert” dels centres privats, semblava clara la seva inexistència, no només per les raons apuntades pel Tribunal Constitucional, sinó més clarament per l’evidència que les “necessitats d’escolarització” poden variar (per canvis en la població, per exemple, com va succeir clarament entre els anys 80 i 90) i perquè les disponibilitats pressupostàries també poden ser diverses.

La LOCE obre la porta a la possibilitat de concertar centres a partir de la demanda social de places escolars (article 75.5), debilitant així la voluntat d’utilitat pública implícita en la planificació educativa de la LODE.

L’aplicació de les necessitats d’escolarització sembla que pugui operar amb certa objectivitat, com s’ha fet a França, a partir de la programació territorial, amb l’elaboració de mapes de zones que incloguin els centres públics i concertats existents i valorin el grau de satisfacció present i de futur immediat de la població en edat escolar. L’article 21 del reglament estatal fixa alguns indicadors (insuficiència de centres escolars, etc.) però es tracta d’orientacions generals que no substitueixen la necessitat de programació. Funcionen fins i tot com a criteris d’exclusió dels concerts; per exemple negar el concert als centres amb alt volum de transport no estalvia despeses a l’Administració, per-

La programació era amb la LODE el criteri decisiu per a l’establiment d’un concert escolar amb un centre privat.

La LOCE obre la porta a la possibilitat de concertar centres a partir de la demanda social de places escolars, debilitant així la voluntat d’utilitat pública implícita en la planificació educativa de la LODE.

A l'actualitat la manca de planificació condueix a què els concerts es realitzin amb els centres que més pressionen l'Administració.

La generalització dels concerts va contra tota la racionalitat pressupostària.

què és un servei que paguen els pares, però aquest alt volum de transport indica que en aquella zona no existeixen necessitats escolars o no són ateses per aquell centre.

La percepció que tenen els ciutadans de la utilitat d'aquestes normes es produirà quan existeixi una planificació educativa correcta, amb una zonificació racional de les escoles, perquè a l'actualitat la manca de planificació condueix a què els concerts es realitzin no amb els centres que realment resolen les necessitats d'escolarització, sinó amb aquells que més pressionen l'Administració, i els pares entren en aquest joc pressionant a la vegada a favor dels centres que prefereixen. Contra aquestes pretensions es va pronunciar la STC 86/1985, que exclouia que la gratuïtat de l'ensenyament bàsic comportés "el dret a la gratuïtat educativa en qualsevol centre privat, perquè els recursos educatius no han de recórrer, incondicionalment, allí on vagin les preferències individuals". En aquest mateix sentit, la jurisprudència constitucional alemanya va rebutjar les subvencions a centres privats quan en els centres públics propers existissin places suficients (sentència de 8 d'abril de 1987).

La solució tampoc no pot ser la generalització dels concerts, perquè va contra tota la racionalitat pressupostària, i més resulta profundament atemptatòria contra el principi d'igualtat d'oportunitats i la pròpia llibertat d'ensenyament. Els concerts escolars suposen unes despeses pressupostàries importants i la seva generalització implica facilitar la gratuïtat de l'ensenyament en els sectors socials amb una situació econòmica més favorable, al mateix temps que en altres escoles es mantenen barracons, el professorat està mal pagat, les beques són insuficients o, més enllà del camp educatiu, es requereixen grans recursos financers per a la

modernització del país, l'atenció social als sectors exclosos o la cooperació amb el tercer món.

La generalització o gran extensió dels concerts planteja altres problemes constitucionals, perquè comportaria la pèrdua de la llibertat d'ensenyament, ja que la concertació aproxima molt més els centres escolars als centres públics que als privats, fet que ha donat lloc, a Alemanya, a rebutjar que es propaguin. Però també cal tenir en compte que els concerts amb centres privats que atenen la població escolar amb unes condicions socioeconòmiques més afavorides significaria que els recursos obtinguts dels impostos de tota la població afavoririen els sectors que ja tenen unes condicions més favorables, la qual cosa resultaria contrària –com a mínim pel que fa a la igualtat d'oportunitats en l'educació, i també, més en general– al deure dels poders públics de promoure la igualtat real i efectiva entre totes les persones i grups (article 9.2 CE), tot i que, com hem dit, la LOCE farà possible anar en sentit contrari.

La generalització o gran extensió dels concerts planteja altres problemes constitucionals, perquè comportaria la pèrdua de la llibertat d'ensenyament.

La insuficiència de les normes de la Generalitat per assolir els objectius educatius de la Constitució, d'acord amb la legislació bàsica de l'Estat

Com s'ha vist a l'apartat anterior sobre la situació actual a Catalunya, el principi de gratuïtat de l'ensenyament bàsic és vulnerat sistemàticament en la majoria de centres concertats, la qual cosa introdueix una discriminació econòmica respecte dels sectors socials de menor renda (entre ells els d'origen immigrant) que fa que es concentrin en centres públics.

Però la discriminació també es produeix entre els centres concertats, perquè mentre alguns responen realment a necessitats d'escolarització de la zona, o ate-

El principi de gratuïtat de l'ensenyament bàsic és vulnerat sistemàticament en la majoria de centres concertats.

nen una població de condicions socioeconòmiques desfavorides i cobren unes quotes molt modestes, d'altres són centres d'elit que es dirigeixen als sectors econòmics més forts, i que utilitzen la subvenció no per introduir la gratuïtat –perquè continuen cobrant quotes altes– sinó com a ingrés complementari, que garanteixi els beneficis econòmics del centre. Així es posa de manifest en l'ampliació de concerts que el Departament realitzà a mitjan any 2001 amb set escoles de la província de Barcelona, que cobraven quotes molt elevades i estaven situades en barris residencials. L'existència d'aquestes quotes altes (molt sovint dissimulades com a donacions a una fundació del centre docent) és el factor decisiu de discriminació, però acostuma a veure's reforçat per altres condicions ideològiques i socials, que assegurin que aquests centres continuïn essent exclusius de les classes altes, a través dels mecanismes que ja s'han citat.

El posicionament del Govern de la Generalitat destaca per la seva passivitat davant d'aquesta situació i, en general, intervé tan poc com pot en la desigualtat de condicions dels centres educatius.

No existeix un mapa que relacioni els centres escolars públics concertats amb l'atenció de les necessitats escolars de la població.

El posicionament del Govern de la Generalitat destaca per la seva passivitat davant d'aquesta situació: considera correcte l'establiment de concerts amb escoles d'elit, assegura que els pares que paguen quotes a les fundacions ho fan voluntàriament, desanima les possibles inspeccions i els controls d'incompliment dels concerts (per exemple, concedint l'ampliació del concert encara que l'informe de l'inspector hi sigui reticent o contrari, com succeí en l'ampliació de concerts a aquelles set escoles d'elit) i, en general, intervé tan poc com pot en la desigualtat de condicions dels centres educatius. L'absència normativa de la Generalitat es fa palesa especialment a l'hora de recórrer a normes reglamentàries per a regular els problemes més importants, i en la manca de programació territorial. No existeix un mapa que relacioni els centres escolars públics concertats amb l'atenció de les necessitats escolars de la població.

L'any 1995, el Departament d'Ensenyament de la Generalitat elaborà i presentà al Parlament un mapa escolar dels centres públics, que en definia la zona d'influència, però en no contemplar els centres concertats, podia ser útil –potser– per al pla de construccions de col·legis públics, però no servia per il·lustrar els centres que havien de tenir concerts perquè atenien necessitats d'escolarització i els que no complien aquesta missió. Mancava, doncs, el contingut prescriptiu que ha d'acompanyar un document d'aquesta índole per tal d'acomplir els objectius de la programació. Alguns municipis, per compte propi, han presentat al Departament d'Ensenyament propostes de zonificació de les escoles, però la Generalitat no ha tornat a elaborar cap altre mapa, ni tan sols en la forma primitiva amb què va presentar el del 1995.

Si hi hagués un mapa fiable de les necessitats d'escolarització i dels centres públics i concertats existents, els objectius constitucionals de gratuïtat i d'igualtat d'oportunitats s'assolirien amb el respecte al doble criteri que inclou la LODE: el criteri per concertar centres (necessitats d'escolarització de la zona) i el criteri per a admetre alumnes (igualtat). A causa de la inexistència d'un mapa així, es dona una mancança de criteris per a la concertació, i aquesta acaba responent a la pressió de diversos sectors (propietaris, Església, població amb més recursos econòmics, etc.), sense que es garanteixin els objectius constitucionals, i actualment, amb l'empara de l'article 75 de la LOCE. Sovint, hom té també la impressió que el criteri depèn totalment de les circumstàncies, tal com va revelar efectivament el conseller en cap, quan va sorgir l'escàndol esmentat de les subvencions als col·legis d'elit: sobraven diners i van ser repartits entre uns quants col·legis (l'import del concert se situava al voltant dels 11 milions d'euros).

Si hi hagués un mapa fiable de les necessitats d'escolarització i dels centres públics i concertats, els objectius constitucionals de gratuïtat i d'igualtat d'oportunitats s'assolirien amb el respecte al doble criteri que inclou la LODE: el criteri per concertar centres (necessitats d'escolarització de la zona) i el criteri per a admetre alumnes (igualtat).

L'argument utilitzat per la Generalitat per justificar la pràctica generalització dels concerts resulta molt dèbil des del punt de vista legal, però té un cert recolzament social, ja que una part de la població comparteix el model d'estratificació social dels col·legis.

L'argument utilitzat per la Generalitat per tal de justificar la pràctica generalització dels concerts (així com també el manteniment paral·lel de quotes dels col·legis) resulta molt dèbil des del punt de vista legal, però té un cert recolzament social, ja que una part de la població, de classe mitjana, comparteix el model d'estratificació social dels col·legis i està disposada a pagar quotes als centres concertats per tal que els seus fills no es barreixin amb altres estudiants desfavorits, que es mantenen als centres públics. A més, la proporció d'escola privada a Catalunya ha estat, històricament, i continua sent, molt alta, i tant l'Església com diversos sectors de propietaris laics tenen lligams importants amb els dos partits que han governat des de l'inici de l'autonomia: Convergència i Unió Democràtica. Aquest darrer partit, de confessada arrel democristiana, ha estat el responsable del Departament d'Ensenyament durant molts anys.

El Departament d'Ensenyament ha destacat per seguir una política empírica, i ha realitzat els concerts amb la finalitat tòpica de repartir subvencions entre els sectors que convé tenir contents. Però quan s'ha vist obligat a defensar la seva posició, per exemple en la compareixença de la consellera davant el Parlament (17 de juliol del 2001, veure *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, VI legislatura, sèrie D, número 3), la seva argumentació ha estat típicament neoliberal, en defensar la igualtat de les subvencions: els concerts poden realitzar-se en tots els centres que compleixin els requisits per a obrir-los i posar-los en funcionament i, per tant, poden beneficiar també als anomenats col·legis d'elit. Les necessitats d'escolarització o la població en condicions socioeconòmiques desfavorides són tan sols "preferències", tal com es diu en l'article 48.3 de la LODE, i per tant, mentre hi hagi recursos sufi-

cients, no hi ha cap problema per estendre els concerts a col·legis que no atenguin l'escolarització de la zona, perquè no es considera que això sigui un requisit, sinó tan sols una simple preferència.

Jurídicament, aquesta argumentació és poc seriosa perquè confon els requisits per a obrir un centre, que naturalment cal que tots compleixin, amb les condicions per a establir un concert, i perquè recorre únicament a un argument literal restringit –el terme “preferències”, que juntament amb “requisit” utilitza l'article 48.3 LODE– sense tenir en compte que també la literalitat de la LODE va en sentit contrari, i que els criteris de l'anomenat article són alhora “requisits”, ja que s'han de complir per tal d'establir el concert, i “preferències”, perquè decidiran en el cas que les peticions superin els recursos disponibles. Remetre's a la presència del terme “preferència” és un argument jurídic (literal) dèbil, perquè les interpretacions sistemàtica (del conjunt de la Llei) i finalista són superiors, en aquest cas, a la literal; però fins i tot aquesta no condueix a l'eliminació de l'escolarització com a requisit, ja que aquest terme (“requisit”) apareix en diversos preceptes de manera essencial:

- A l'Exposició de Motius (que ha de servir per a interpretar el sentit de les lleis) de la LODE diu que el títol IV de la Llei, en el qual trobem l'article 48, “estableix els *requisits* que han de reunir els anomenats centres (concertats)”.

- Al mateix article 47.1 de la LODE, en què es diu que podrien acollir-se als concerts els centres que “reuneixin els *requisits* previstos en aquest títol” (els requisits d'obertura i funcionament del centre estan en títols diferents).

- Al Reglament sobre els concerts, aprovat pel Reial

Es confonen els requisits per obrir un centre, que naturalment cal que tots compleixin, amb les condicions per establir un concert.

És necessari insistir en l'anomenada "interpretació conforme amb la Constitució" de totes les lleis, que ha de conduir els funcionaris i els jutges a resoldre la interpretació de totes les lleis, en cas de dubte, d'acord amb el sentit més proper a la Constitució.

Decret 2377/1985, on s'utilitza sistemàticament el terme i la idea de "requisit" (veure article 2, per exemple) a l'hora de referir-se als criteris del títol IV de la LODE.

- A l'article 27.9 de la Constitució espanyola, que diu que "els poders públics ajudaran als centres docents que reuneixin els *requisits* que la Llei estableixi". És necessari insistir en l'anomenada "interpretació conforme amb la Constitució" de totes les lleis, que ha de conduir els funcionaris i els jutges a resoldre la interpretació de totes les lleis, en cas de dubte, d'acord amb el sentit més proper a la Constitució.

El terme "preferències", juntament amb el de "requisits" (ambdós presents a l'article 48.3 de la LODE) té, doncs, un sentit molt diferent: els criteris que inclou aquest precepte i, en concret, "les necessitats d'escolarització", són al mateix temps requisits i preferències: operen sempre com a requisits, com a condicions, per a establir un concert escolar (tal com existeixen totes les normes citades) però, a més, si fossin molts els centres que complissin aquest requisit, el mateix criteri s'utilitzarà per a establir preferències entre ells.

Aquesta interpretació literal de conjunt ha de donar-se en les "necessitats d'educació" de la LODE però, per sobre d'aquesta interpretació literal, hi ha les interpretacions finalista i sistemàtica que s'han exposat sobre la gratuïtat, sobre la igualtat d'oportunitats i sobre la programació contingudes en la Constitució i en el seu desenvolupament en la legislació bàsica de l'Estat.

Cal destacar que la LOCE assenyalava que les necessitats d'escolarització són una preferència i no explícita els requisits pels quals es concedeixen els concerts; és a dir, posa més l'accent en la demanda del mercat que en les necessitats dels sectors més desfavorits.

4. La problemàtica de la concentració de l'alumnat immigrant en determinats centres escolars

Les concentracions d'alumnes immigrants.
Els processos de preinscripció i matriculació

En els darrers anys, l'augment constant del nombre d'alumnes estrangers d'escolarització obligatòria a les escoles de Catalunya no ha estat ni homogeni ni de la mateixa importància en els diversos establiments educatius sostinguts amb recursos públics. Són moltes i complexes les causes que han provocat aquestes concentracions, entre elles la manca d'una política d'habitatge adreçada a prevenir la consolidació de zones residencials marginals i marginades. Com sabem, no només es dona més aquesta concentració en determinades comarques, sinó que dins d'aquestes comarques és major en uns pobles i ciutats que en altres, i dins de cada ciutat, és desigual segons el barri. Com també és cert que la major part d'aquestes concentracions estan configurant ja veritables encapsulaments socials, marginadors per si mateixos, de les persones que es veuen obligades a viure-hi. Aquesta concentració residencial repercuteix lògicament en la distribució dels alumnes en les diverses escoles d'un barri o d'una ciutat.

Però aquesta concentració és encara més negativa quan, en unes escoles determinades, el percentatge d'infants amb necessitats educatives especials per raons socials o culturals és molt més elevat que el que resideix a la zona de matriculació d'aquestes escoles. Això es produeix, en gran mesura, per la fugida dels fills

Les concentracions d'alumnes immigrants no només es donen més en determinades comarques, sinó que dins d'aquestes comarques és major en uns pobles i ciutats que en altres, i dins de cada ciutat, és desigual segons el barri.

Aquesta concentració és encara més negativa quan el percentatge d'infants amb NEE és molt més elevat que el que resideix a la zona de matriculació d'aquestes escoles.

En ocasions, l'Administració educativa ha facilitat aquestes concentracions artificials d'alumnes amb NEE a l'escola pública quan, per exemple, ha concertat noves línies amb l'escola privada en zones on hi havia encara abundants places vacants a l'escola pública.

de pares autòctons, residents a la zona de matriculació d'aquests centres, pares que han optat per l'escola privada o per l'escola pública d'altres zones de matriculació. Com a conseqüència, els nouvinguts extracomunitaris, sigui on sigui la seva residència, sovint només poden matricular els seus fills en aquelles escoles on els autòctons han deixat places vacants.

Per aquesta raó i malgrat que els darrers anys s'hagi corregit lleugerament aquesta tendència, els infants immigrants procedents dels països més empobrits estan matriculats de manera aclaparadora a les escoles públiques, essent encara poc significatiu el percentatge dels que acudeixen a les escoles privades concertades. En ocasions, l'Administració educativa ha facilitat aquestes concentracions artificials d'alumnes amb NEE a l'escola pública quan, per exemple, ha concertat noves línies amb l'escola privada en zones on hi havia encara abundants places vacants a l'escola pública.

Els procediments administratius actuals per fer efectiva la preinscripció i la matriculació d'un infant en un centre educatiu concret, tot i haver millorat respecte als d'anys anteriors en gran part per les pressions rebudes des de diversos estaments, no són encara suficients per a fer compatible l'exercici de l'interès dels pares a escollir centre educatiu, amb la necessària lluita contra les concentracions artificials. Tot i que la norma és clara, com recorda la sentència 795 de 1998 del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, en la qual es reconeix la necessitat que "los centros privados sostenidos con fondos públicos [...] deben asumir la parte correspondiente a la educación de los niños con necesidades educativas especiales al objeto de lograr una distribución equilibrada de los alumnos con NEE, considerando su número y sus especiales circunstancias de manera que se desarrolle eficazmente la idea integradora [...]".

Mesures de correcció de les concentracions d'alumnat immigrat. Les Zones d'Atenció Educativa Preferent

Algunes mesures per corregir aquestes concentracions, per exemple limitar el percentatge màxim d'aquests alumnes que poden matricular-se en un mateix centre, han estat, i són encara, motiu de debat i desacord fins i tot en el mateix Departament d'Ensenyament. Així, si el 25 de febrer del 1994 una circular de la Direcció General d'Ordenació Educativa recomanava textualment que "per aconseguir una bona inserció en el medi escolar que faciliti la convivència i els aprenentatges [...] sembla aconsellable, indicativament, que el nombre total [d'aquests alumnes] no superi el 15% del total de l'alumnat de l'escola", anys més tard, els propis consellers d'Educació s'han manifestat radicalment en contra d'aquesta mesura, malgrat que el síndic de greuges l'hagi recomanada també reiteradament.

A la pràctica s'han produït i es produeixen situacions confuses i contradictòries. Mentre determinats municipis han procedit, a la pràctica, a repartiments d'alumnes estrangers entre els seus centres (en ocasions fins i tot en l'àmbit subcomarcal, aprofitant la proximitat i l'acord amb altres municipis), en altres casos, malgrat l'acord dels consells escolars o la pressió exercida per les associacions de pares, no ha estat possible d'intervenir en aquest sentit d'una manera eficaç. En el casos en què s'ha fet, una de les mesures utilitzades excepcionalment ha estat fins i tot el tancament del centre amb major concentració per repartir-ne els alumnes entre els altres centres de la zona. De manera més habitual, el que s'acostuma a fer des d'algunes comissions de matriculació municipals és una tasca de "convenciment" dels pares que tenen infants amb NEE per raons socioculturals, d'immigració pobra, etc., perquè

Algunes mesures per corregir aquestes concentracions són encara motiu de debat i desacord fins i tot en el mateix Departament d'Ensenyament.

A la pràctica s'han produït i es produeixen situacions confuses i contradictòries.

matriculin els seus fills a les escoles concertades, a l'empara del Decret 31/2002, de 5 de febrer, que estableix amb caràcter general una reserva de dos llocs escolars per grup "sempre que no sigui aconsellable aplicar altres criteris per aconseguir una millor resposta educativa per aquest alumnat, i sens perjudici de les competències que s'atribueixen a les delegacions territorials del Departament d'Ensenyament per modificar aquest nombre màxim", que en alguns municipis ha hagut d'arribar a vuit alumnes, la qual cosa suposa una tercera part dels alumnes que ingressen a l'escola amb 3 anys.

L'Administració educativa de la nostra comunitat autònoma s'ha mostrat fins ara molt més interessada i bel·ligerant a respectar el dret dels pares a escollir l'educació dels seus fills que a procurar que l'escola pública no esdevingués un sistema educatiu paral·lel, al qual acudeix la major part dels alumnes amb NEE socioculturals.

El respecte de l'Administració educativa al dret dels pares a escollir l'educació que volen per als seus fills hauria de ser, en tot cas, un *respecte actiu* i no passiu, és a dir, l'Administració educativa hauria de posar els mitjans, hauria d'intervenir per garantir que aquest dret pogués ser exercit en igualtat de condicions per tots els ciutadans, tenint especial cura d'aquells col·lectius que, per desinformació o per altres causes, corren més el risc de no poder exercir-lo. Caldrà, doncs, establir les mesures necessàries per tal que aquest dret no quedi només en una declaració de bones intencions. No podem oblidar que els drets humans, i també el dret a l'educació, s'han promulgat per defensar també els més dèbils i desvalguts, i no per legitimar situacions de privilegi que provoquin, perpetuin o incrementin la desigualtat d'oportunitats.

El respecte de l'Administració educativa al dret dels pares a escollir l'educació que volen per als seus fills hauria de ser un *respecte actiu* i no passiu. L'Administració hauria d'intervenir per garantir que aquest dret pogués ser exercit en igualtat de condicions per tots els ciutadans.

Cal garantir també que l'exercici de l'interès legítim dels pares a triar centre educatiu no provoqui danys socials més grans que els beneficis que es pretenen obtenir amb el seu reconeixement, o no impedeixi, almenys, la possibilitat d'exercir altres drets fonamentals com pot ser, en aquest cas, la igualtat d'oportunitats socials, dret vulnerat, com s'ha dit, per la inexistència d'una política educativa correctora del que hem anomenat concentracions artificials.

Però caldran mesures més concretes que les reflexions precedents per combatre les concentracions artificials d'infants amb NEE a determinades escoles. Unes mesures entre les quals seria convenient distingir entre les que només volen incidir en els símptomes i les que es proposen resoldre les causes dels problemes. La concentració d'uns infants determinats cal veure-la com un símptoma de disfuncions socials. No pot defensar-se seriosament la teoria del *llindar màxim de diversitat*, a partir del qual esdevé impossible la integració (es parteix massa sovint d'un concepte d'integració que seria convenient i necessari revisar). Per això les propostes de repartir *només els alumnes amb NEE*, poden ser temporalment eficaces, especialment per als centres amb major concentració, però des d'una visió més global, com que és una intervenció només simptomàtica, el problema de fons no es resoldrà amb aquestes mesures. Si alguna cosa cal repartir millor són els recursos, i no només els del Departament d'Ensenyament sinó els dels pressupostos generals, donant més prioritat als reptes educatius de col·laborar des de la primera línia a la cohesió social, en uns contextos cada vegada més plurals, estratificats i complexos, en els quals creix l'exclusió i la diversitat cultural.

Creiem que en la gestió d'aquests recursos cal do-

La concentració d'uns infants determinats cal veure-la com un símptoma de disfuncions socials.

Cal repartir millor els recursos, donant més prioritat als reptes educatius de col·laborar des de la primera línia a la cohesió social.

Una ZAEP estaria formada per una agrupació no superior a sis centres d'ensenyament obligatori (infantil, primària i secundària), d'un mateix barri o poble, que inclourien algun centre amb una concentració important d'alumnes amb NEE o amb alt risc de marginació social i cultural; però també una majoria d'altres centres públics i privats concertats on no es doni aquesta concentració.

nar major autonomia i poder de decisió als poders locals, en tots aquells aspectes que ajudin a lluitar contra l'exclusió, el racisme i la marginació, ja que per la seva major proximitat, tenen un major coneixement de les necessitats i de les prioritats. Per exemple: mesures específiques per realitzar campanyes de sensibilització de la ciutadania; per gestionar els processos administratius de preinscripció i matriculació, mitjançant oficines úniques i permanents que facilitin i orientin la tasca de les comissions d'escolarització; l'establiment d'itineraris únics primària-secundària; la clausura de centres difícilment *reconvertibles* o almenys reducció de les seves línies; o la creació de Zones d'Atenció Educativa Preferent (ZAEP), que podrien tenir les característiques següents:

- Una ZAEP estaria formada per una agrupació preferiblement no superior a sis centres d'ensenyament obligatori (infantil, primària i secundària), contigus en l'espai (d'un mateix barri o poble), que inclourien algun centre amb una concentració important d'alumnes amb necessitats educatives especials o amb alt risc de marginació social i cultural; però també una majoria d'altres centres públics i privats concertats on no es doni aquesta concentració. Aquesta composició, aquesta diversitat interna, és la raó de ser i per tant, seria condició indispensable per crear una ZAEP, la funció de la qual és tant o més preventiva que paliativa. Als centres privats concertats que es considerés indispensable que formessin part d'una ZAEP i s'hi neguessin, se'ls hauria de retirar el concert.
- En aquelles localitats on fos possible, per les seves dimensions, es prioritzarien les ZAEP d'àmbit municipal, de manera que en formessin part tots els centres de la localitat. En altres casos, el seu àmbit podria

ser el districte o bé una agrupació de petits municipis, segons les seves característiques.

- Es crearia una ZAEP encara que no ho sol·licitessin tots els centres implicats, quan una escola concreta entrés en una situació de risc de marginació social i cultural per als seus alumnes, segons barems per determinar, entre ells una concentració significativa d'alumnes amb necessitats educatives especials, temporals o permanents i/o amb risc de marginació sociocultural.

- En arribar una zona a un percentatge prèviament determinat de concentració d'alumnes en situació de risc, el que cal provocar automàticament és un increment de recursos i no únicament ni necessàriament un repartiment dels infants amb NEE. Per això es traspasarrien a les ZAEP les mesures compensadores i la discriminació positiva –en forma de recursos humans i materials– de què disposen actualment els Centres d'Atenció Educativa Preferent (CAEP), incrementant-los tant com fos possible. Les delegacions territorials prioritzarien les ZAEP a l'hora de destinar l'activitat dels diversos programes i serveis. Es crearia una ZAEP a totes les zones on actualment hi ha algun d'aquells centres (CAEP), de manera que desapareixeria progressivament aquesta denominació.

- Caldria crear a cada ZAEP una Comissió Gestora encarregada de la coordinació entre els diferents centres i de la gestió dels recursos comuns específics que se'ls atorgarien. Hauria de donar-se a les ZAEP una dimensió comunitària –més enllà d'un projecte *escolar*– tant pel que fa als seus objectius com al seu funcionament. Per tant, aquesta Comissió Gestora no hauria d'estar formada únicament per docents. Haurien de formar-ne part també representants de les associacions de mares i pares i de les associacions dels grups culturalment minoritaris. També haurien de participar-hi tèc-

Es crearia una ZAEP a totes les zones on actualment hi ha algun CAEP, de manera que desapareixeria progressivament aquesta denominació.

Caldria incentivar el professorat de les ZAEP per aconseguir que anessin a aquests llocs de difícil intervenció professional els professors més qualificats.

Els criteris d'assignació de professorat a les ZAEP haurien de fer possible la constitució d'equips coherents i cohesionats.

tics d'altres administracions per garantir la coordinació entre els serveis implicats i la necessària interdisciplinarietat dels plans d'intervenció. Aquesta Comissió Gestora hauria de tenir també facilitats per accedir a dades necessàries per planificar la seva tasca (per exemple la previsió de reagrupaments familiars).

- Caldria incentivar el professorat de les ZAEP per aconseguir que anessin a aquests llocs de difícil intervenció professional els professors més qualificats, i no tant els més inexperts i amb menys possibilitats d'escollir centre. Les maneres d'incentivar els professors de les ZAEP haurien d'incloure, a més de mesures econòmiques, la possibilitat de rebre formació específica d'alta qualitat en horari lectiu, incloent-hi supervisions d'equip, anàlisi institucional, etc. Part d'aquesta formació hauria de ser obligatòria per a tot el professorat i personal no docent de la ZAEP. També majors facilitats per a gaudir d'anys sabàtics destinats a la formació, la recerca o altres activitats.

- La constitució dels claustres de professors i especialment dels equips directius dels centres d'una ZAEP hauria de tenir un caràcter experimental, de manera que es facilités la creació d'equips de professionals *ad hoc*, estables, motivats i implicats. Per tant, els criteris d'assignació de professorat a les ZAEP haurien de fer possible la constitució d'equips coherents i cohesionats, capaços de donar resposta a les necessitats dels infants però també a les de la comunitat d'un territori concret, mitjançant projectes educatius i curriculars contextualitzats. Per fer-ho possible, és indispensable establir mesures correctores o alternatives als actuals mecanismes d'adjudicació de llocs de treball als professors, que estan basats exclusivament en el funcionari i en l'antiguitat.

- Les ZAEP funcionarien, als efectes de la matricu-

lació dels infants, com si es tractés d'un sol centre, tot i que seria preferible que aquesta norma s'extengués a tot el territori, De manera que l'interès dels pares es manifestaria matriculant al seu fill a una ZAEP o a una altra (o a un altre centre fora de la ZAEP), i correspondria a la Comissió Gestora de la ZAEP decidir a quin dels seus centres rebria l'educació cada alumne matriculat, en funció d'unes variables que cal determinar (proximitat del domicili de l'alumne al centre, presència de germans al mateix centre, etc.). Aquesta Comissió Gestora actuaria com oficina única i permanent de matriculació, d'informació en les preinscripcions, etc.

- Només en els casos excepcionals en què no es poguessin aplicar les normes anteriors, hauria de plantejar-se el tancament de línies o de tot el centre, i només en darrer extrem i una vegada exhaurides totes les propostes anteriors, estaria justificat posar en marxa les mesures més adequades per aconseguir un *repartiment* dels alumnes amb risc de marginació social o cultural, i l'Administració hauria de proporcionar els mitjans adequats per fer-ho possible (transport, menjador...). I si el repartiment tampoc no fos possible (zones rurals, o centre únic, per exemple) caldria dotar el centre dels mateixos recursos d'una ZAEP.

Correspondria a la Comissió Gestora de la ZAEP decidir a quin dels seus centres rebria l'educació cada alumne matriculat, en funció d'unes variables que cal determinar.

5. Els elements de l'educació intercultural: els drets i els deures dels estudiants amb una cultura familiar diferent

En aquest apartat ens limitarem a fer un esbós molt poc detallat dels drets i deures específics de l'alumnat pertanyent a famílies amb una cultura diferent a la majoritària. Fem un inventari temàtic, sense pretensió de ser exhaustius, per completar amb aquests aspectes culturals la reflexió dels apartats precedents.

Dret a la igualtat de les diversitats

Cauríem en un error si haguéssim de parlar de la diversitat en l'escola a partir de la immigració. De diversitat n'hi ha hagut sempre i de fet aquest és un dels motius en els quals es va centrar la reforma educativa que va culminar amb la LOGSE. Així per exemple, a més de la diversitat cultural que presenten les diferents comunitats autònomes, hi ha hagut sempre una altra diversitat cultural minoritzada, la que han representat els alumnes del poble gitano. Tot i així, és cert que la immigració ha fet arribar a l'opinió pública la imatge d'una major diversitat cultural en la nostra societat i en l'escola.

La immigració ha fet arribar a l'opinió pública la imatge d'una major diversitat cultural en la nostra societat i en l'escola.

La diversitat no pot ser en cap cas pretext o justificació per a l'exclusió social.

Existeixen diferents models per tractar la diversitat. No entrarem a analitzar quines són les experiències a altres països europeus però sí que deixarem ben clar que la diversitat no pot ser en cap cas pretext o justificació per a l'exclusió social. Primer perquè aquest fet

diferencial és molt ambigu, ja que respon a una valoració subjectiva i sovint interessada a l'hora d'establir qui és diferent del "nosaltres", i perquè d'altra banda el fet que un alumne sigui considerat diferent de la resta voldria dir que hi ha un col·lectiu que presenta homogeneïtat, quan abans ja hem constatat la diversitat present a l'escola. En definitiva, podem dir que la diversitat, estrictament parlant no existeix *per ella mateixa*, sinó que som nosaltres els qui la construïm per poder interpretar, valorar, classificar el món plural que ens envolta.

En aquest sentit, tant els tractats internacionals com la normativa espanyola deixen clar el principi de no discriminació i per tant la igualtat de totes les persones. Altres ordenaments jurídics, en alguns aspectes protegeixen més els drets col·lectius i primen el principi de solidaritat, però aquest no és el cas del nostre ordenament, que protegeix les persones partint d'uns drets individuals i sempre tenint en compte "que els drets d'un tenen com a límits els drets d'un altre". En tot cas, dins de l'àmbit privat, totes les persones, famílies o grups podran viure les seves tradicions, costums, etc.

Per tant, i dins l'empara constitucional de la no discriminació apostem per una igualtat en la diversitat sense que aquesta diversitat pugui ser motiu d'exclusió. Per fer efectiva aquesta igualtat caldrà un reconeixement de drets per a tots els alumnes i també l'obligació d'uns deures que respectin la diversitat. Això deriva cap al reconeixement de la ciutadania.

Tot partint d'aquest concepte cal que l'escola sigui el marc on l'alumne pugui construir la seva pròpia identitat sociocultural, tenint en compte necessàriament els seus referents culturals d'origen, però en el marc d'una educació per a una autonomia personal, crítica i responsable. Per facilitar-ho és necessari que la cultura d'origen familiar sigui respectada i valorada i que, gau-

La diversitat no existeix *per ella mateixa*, sinó que som nosaltres els qui la construïm per poder interpretar, valorar, classificar el món plural que ens envolta.

Cal que l'escola sigui el marc on l'alumne pugui construir la seva pròpia identitat sociocultural.

Amb l'arribada dels alumnes d'origen immigrant hi ha tota una sèrie de factors i temes que es plantegen com a reptes perquè s'assoleixi aquesta igualtat de dignitat i de drets, respectuosa amb la diversitat cultural.

dint de llibertat i igualtat, l'alumne pugui anar construint la seva pròpia identitat a partir del coneixement també d'altres cultures o maneres de veure la vida diferents de la seva.

Tot i així, cal no oblidar que amb l'arribada dels alumnes d'origen immigrant hi ha tota una sèrie de factors i temes que es plantegen com a reptes perquè s'assoleixi aquesta igualtat de dignitat i de drets, respectuosa amb la diversitat cultural. El plantejament del fet religiós, la llengua materna dels alumnes d'origen immigrant i altres aspectes, presenten dubtes en la intervenció educativa a l'escola, dubtes que no són fàcils de resoldre.

Deixem de banda la reflexió en profunditat sobre com s'haurien d'afrontar en el nostre sistema educatiu alguns d'aquests problemes però, per ajudar a situar el debat, explicarem breument què preveu la normativa per tractar alguns temes de diversitat cultural a l'escola.

El tractament curricular específic de les minories culturals

La normativa d'ensenyament no contempla el tractament curricular específic de les minories culturals.

Val a dir que la normativa d'ensenyament no contempla el tractament curricular específic de les minories culturals. Els alumnes són tractats de manera individual i per tant es fa difícil trobar un tractament específic per a les minories. Sí que es recull la necessitat que els materials i llibres educatius no siguin ofensius amb les diferents cultures i ètnies i, per tant, per poder ser homologats no podran contenir missatges xenòfobs o racistes.

L'ensenyament de la llengua materna

Hi ha un element cabdal que afecta al currículum: el tractament de la llengua familiar dels alumnes d'origen immigrant. L'ensenyament de la llengua familiar d'aquests nens i nenes es considera habitualment un element educatiu molt important, especialment per les millores que introdueix en la relació amb el nucli familiar i per l'autoestima que proporciona a l'estudiant, fet que està relacionat amb el que abans comentàvem a l'hora de facilitar la construcció de la identitat de cada alumne. De moment no hi ha cap norma que prevegi l'ensenyament de la llengua materna, però podria haver-hi certa obligació internacional. Així la Convenció sobre els Drets de l'Infant de 1989 estableix que s'haurà d'infondre el respecte cap a la llengua de l'infant.

En l'àmbit comunitari es va dictar la Resolució sobre la diversitat cultural dels fills d'immigrants de la Comunitat Europea, en la qual es recomana l'ensenyament de la llengua familiar dels immigrants extracomunitaris que resideixin legalment a la Comunitat. En termes similars s'expressa una Resolució del Parlament Europeu en què es demana promoure la llengua dels immigrants, tot i que reconeix la impossibilitat d'ensenyar totes les llengües dels immigrants. Tot i així demana als Estats membres que, tot tenint en compte les seves circumstàncies i els seus sistemes legals, ofereixin una formació integrada en els plans d'estudi de la llengua del país d'acollida i un ensenyament complementari en la llengua del país d'origen familiar i que en tot cas s'atenguin les iniciatives dels estrangers per promoure l'aprenentatge de la seva llengua.

En aquesta línia Espanya va firmar amb el Marroc un acord, de 14 d'octubre de 1980, en què es diu que el Govern espanyol facilitarà l'ensenyament de la llengua

L'ensenyament de la llengua familiar es considera habitualment un element educatiu molt important, especialment per les millores que introdueix en la relació amb el nucli familiar i per l'autoestima que proporciona a l'estudiant.

A altres països del nord d'Europa és molt freqüent contractar mestres que coneguin la llengua dels infants immigrants per poder realitzar veritables programes d'immersió lingüística.

àrab als alumnes marroquins escolaritzats en centres escolars primaris i secundaris espanyols.

L'Estat espanyol no ha complert aquesta recomanació, tal i com demostra la pràctica, però a altres països europeus sí que trobem molts centres escolars on s'ensenya la llengua materna dels immigrants. Altres països del nord d'Europa han optat per altres models. D'aquesta manera quan els nens comencen en els primers cursos reben les classes en la llengua materna i a mesura que avancen cursos es redueix aquesta llengua vehicular i la predominant passa a ser l'oficial. De totes maneres, en els darrers cursos encara hi ha crèdits reservats per a l'aprenentatge de la llengua i la cultura maternes. També és molt freqüent contractar mestres que coneguin la llengua dels infants immigrants per tal de poder realitzar veritables programes d'immersió lingüística.

A l'Estat espanyol, en alguns municipis i centres escolars s'ha arribat a acords amb associacions culturals estrangeres o amb ONGs per realitzar classes en horaris extraescolars, però són pocs els centres que han incorporat aquest ensenyament com a assignatura, tot i la recomanació de donar aquest ensenyament en horaris escolars per afavorir la seva normalització.

A Catalunya, a banda de la Llei de política lingüística, que estableix el català com a llengua vehicular de l'ensenyament, hi ha la normativa que, en parlar del projecte lingüístic del centre, demana que es tingui en compte la realitat que l'envolta.

Caldria doncs, vista la importància que té la llengua familiar, i seguint la lògica de la Convenció sobre els Drets de l'Infant de 1989, que els centres facilitessin l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües familiars, dins d'un pla més ampli d'ensenyament intercultural (tenint en compte la realitat del centre i del seu en-

torn), donant-li el reconeixement que ha de tenir i dedicant-li esforços i recursos, d'acord amb els interessos i la voluntat de les famílies i dels alumnes.

Cap a un currículum intercultural

Els currículums oficials –prescriptius– parlen habitualment de la cultura. Quina? Només n'hi ha una? La primera esmena serà referir-nos a les cultures presents a la societat i, per tant, als centres escolars i a les aules. A més, partim d'una concepció de la cultura com quelcom dinàmic i canviant, i per tant podríem parlar de la cultura en constant construcció.

Els continguts del currículum han d'incloure, per força, referents de l'entorn cultural majoritari del país, però sense oblidar totes les altres referències culturals a la societat plural que avui dia tenim.

S'acostuma a distingir diferents nivells d'un currículum intercultural:

1. Aproximació a les diverses contribucions (per exemple celebració de dies o setmanes multiculturals, plats de cuina exòtica, etc.).
2. Afegir continguts que facin referència a l'alumnat present a l'aula o al centre.
3. Elaborar un currículum pròpiament intercultural.
4. Centrar el currículum en l'acció ètica, social i cívica: compromís personal de professorat i alumnat.

El nivell 1 pot ser útil per iniciar un procés, però si es limita a unes aproximacions pot caure en activitats simplement folklòriques i, de vegades, afavoridores dels estereotips i prejudicis presents a la societat.

No seria bo afegir (nivell 2) més continguts als que ja proposen els dissenys curriculars de les administra-

Els continguts del currículum han d'incloure referents de l'entorn cultural majoritari del país, però sense oblidar totes les altres referències culturals a la societat plural que avui dia tenim.

cions, valdria més transformar-los (nivell 3) tot canviant la perspectiva única (la de la cultura majoritària i/o dominant). I, en tot cas, hauríem de plantejar en les actituds curriculars unes implicacions ètiques i cíviques per als ensenyants i estudiants (nivell 4).

El tractament escolar de la cultura i la religió

Per tractar el tema religiós, haurem d'acudir primerament a la Constitució espanyola i a la Llei Orgànica de Llibertat religiosa de 1980 i, d'altra banda, als tractats internacionals de l'Estat amb el Vaticà i els acords amb les altres confessions religioses majoritàries (islàmica, jueva i evangèlica).

Cal recordar que la llibertat religiosa està garantida com a dret fonamental a l'article 16 de la Constitució. Aquest dret és de caire personal però també col·lectiu, tot i que les manifestacions externes d'aquest dret tenen uns límits (la protecció dels drets dels altres, l'ordre públic, la seguretat, etc.).

Tot i així, hi ha alguns aspectes que val la pena analitzar i que, en tot cas, afecten tant als nousvinguts com als autòctons. Serà un deure dels alumnes estar escolaritzats durant l'ensenyament obligatori i per tant els motius religiosos o altres motius no poden servir perquè un alumne deixi d'anar a l'escola o no faci determinades assignatures, com podria ser l'educació física, ja que això aniria en contra de la igualtat en els drets i deures i no facilitaria la convivència a l'aula.

D'altra banda, el fet de portar vel o qualsevol altre signe d'identitat, provingui o no de la religió, no pot ser motiu per l'exclusió d'aquell alumne. Els centres escolars concertats, encara que siguin religiosos, no podran deixar d'admetre alumnat que professi altres creences

Els motius religiosos no poden servir perquè un alumne deixi d'anar a l'escola o no faci determinades assignatures, ja que això aniria en contra de la igualtat en els drets i deures i no facilitaria la convivència a l'aula.

recolzant-se en l'ideari religiós. En aquest sentit els centres concertats haurien d'anar cap a la neutralitat (començant per la simbologia) per tal que cap alumne no es pugui sentir incòmode.

Els preceptes constitucionals sobre aquest tema estan desenvolupats en la Llei Orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa, en què s'estableix que "les creences religioses no constituiran motiu de desigualtat o discriminació davant la Llei" i que "la llibertat religiosa i de culte comprèn el dret de tota persona a professar les creences religioses que lliurement esculli, manifestar lliurement les seves creences, practicar els actes de culte i rebre assistència religiosa de la seva pròpia confessió, commemorar les seves festivitats, no ser obligat a practicar actes de culte o a rebre assistència religiosa contrària a les seves conviccions personals [...]".

Per a l'aplicació real i efectiva d'aquests drets, l'article 3 de la LORL estableix que els poders públics adoptaran les mesures necessàries per tal de facilitar la formació religiosa en els centres docents públics. En aquest sentit, la LODE estableix, en el seu article 4, que els pares tindran dret a que els seus fills rebin la formació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions i reconeix el dret de tots els alumnes a la llibertat de consciència, i al respecte de les seves conviccions religioses i morals (sempre d'acord amb la CE). Per la seva banda, la disposició addicional segona de la LOGSE estableix que l'ensenyament de la religió s'ajustarà als acords d'Espanya amb la Santa Seu i les altres confessions.

El Reial Decret 2438/1994, de 16 de desembre, que regula l'ensenyament de la religió en el sistema educatiu, estableix que "l'Estat, tenint en compte les creences religioses existents en la societat espanyola, esta-

La LODE estableix que els pares tindran dret a que els seus fills rebin la formació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions i reconeix el dret de tots els alumnes a la llibertat de consciència, i al respecte de les seves conviccions religioses i morals.

blirà, en cas que calgui, acords i convenis de cooperació amb les esglésies i confessions que, pel seu àmbit i nombre de creients, hagin assolit un arrelament notori a Espanya". És indubtable la importància que ha tingut i que continua tenint la religió catòlica. En aquest sentit, destaquen els acords amb la Santa Seu, de 3 de gener de 1979, sobre l'ensenyament, i diversos acords culturals en els quals es parla de l'ensenyament de la religió catòlica en tots els nivells docents, i se l'equipara a la resta d'assignatures, tot i no ser de caràcter obligatori.

Ens interessa, però, destacar els acords amb les altres confessions que puguin tenir incidència en les poblacions d'immigrants. Aquests acords s'han firmat amb les confessions evangèlica, jueva i islàmica i van ser aprovats respectivament per les Lleis 24, 25 i 26, de 10 de novembre de 1992. Els articles 10 d'aquestes Lleis garantien als alumnes, als seus pares i als òrgans escolars de govern que ho sol·licitin, l'exercici del dret dels alumnes a rebre ensenyament religiós (evangèlic, jueu, islàmic) als centres docents públics i privats concertats, en l'educació infantil, primària i secundària.

Pel que fa al tractament de la religió dels diferents acords, s'ha de dir que l'Acord amb la Santa Seu estableix que la religió catòlica s'impartirà en tots els centres docents en condicions equiparables a les altres disciplines fonamentals (per tant teòricament l'ensenyament de la religió ha de ser curricular, inclosa en els plans d'estudi, i preveu l'obligació d'impartir la doctrina catòlica a tots els centres públics o privats, siguin o no concertats (previst en l'Acord i l'article 1 del RD 2438/1994). Els acords amb les altres confessions no determinen si l'ensenyament de la religió és curricular o no, i extenen l'obligació als centres privats concertats d'oferir aquests ensenyaments quan "l'exercici d'a-

L'Acord amb la Santa Seu estableix que la religió catòlica s'impartirà en tots els centres docents en condicions equiparables a les altres disciplines fonamentals.

Els acords amb les altres confessions no determinen si l'ensenyament de la religió és curricular o no.

quest dret no entri en conflicte amb el caràcter propi del centre”.

Hauria de garantir-se una igualtat en el tractament de les diferents religions (articles 14 i 16 de la Constitució). D'altra banda, el fet d'impartir religió hauria de ser una qüestió aliena a l'ensenyament que imparteixin els centres. Per donar compliment a l'article 27.3 de la Constitució, pot acceptar-se que tingui lloc ensenyament religiós físicament en els centres docents però que es faci fora de l'horari lectiu, no sigui avaluable ni figuri en l'expedient (alguns autors entenen que el contrari pot lesionar el dret de l'article 16.2 de la CE: “Ningú no pot ser obligat a declarar sobre la seva ideologia, religió o creences”). Aquest model fa que no sigui necessari establir una assignatura alternativa a la religió, i amb això s'evita el problema derivat del fet que si uns alumnes decideixen assistir a la classe de religió, es recarrega els altres (el que alguns autors denominen “prestació social substitutòria” derivada de l'exercici d'un dret a l'ensenyament religiós).

Tot i així, cal remarcar que són pocs els centres escolars on s'imparteixin classes de religió islàmica o evangèlica, ja que s'ha de seguir tot un llarg procés per poder demanar aquestes classes, i cal complir amb uns requisits mínims.

D'altra banda, els acords de cooperació amb les diverses confessions estableixen, en els seus articles 12, el dia de descans setmanal i les festivitats religioses pròpies, afegint que “els alumnes de les Esglésies respectives, que cursin estudis en centres d'ensenyament públics i privats concertats, estaran dispensats de l'assistència a classe i de la celebració d'exàmens el dia de descans i festivitats religioses respectives, a petició pròpia o de qui n'exerceixi la pàtria potestat o tutela”.

Pel que fa al servei de menjador, l'article 14 de

Per donar compliment a l'article 27.3 de la Constitució, pot acceptar-se que tingui lloc ensenyament religiós físicament en els centres docents però que es faci fora de l'horari lectiu, no sigui avaluable ni figuri en l'expedient.

L'Acord amb la Confessió Islàmica estableix que es procurarà adequar l'alimentació dels alumnes musulmans dels centres públics i concertats que ho sol·licitin als preceptes religiosos islàmics, així com també l'horari dels àpats durant el mes de dejuni (ramadà).

L'educació per la convivència

L'article 9 de la Llei d'estrangeria referent al dret a l'educació introdueix en l'apartat quart la necessitat que els poders públics promoguin que els estrangers residents que ho necessitin puguin rebre un ensenyament per la seva millor integració social, amb reconeixement i respecte a la seva identitat cultural.

Tot i així hi ha comunitats autònomes que, conscients de la diversitat cultural de la població, han impulsat, des de fa temps, una normativa que contempla aquesta diversitat de manera positiva i la vol impulsar mitjançant mesures a l'escola.

Fent referència a les orientacions generals dels centres educatius per al desenvolupament de l'educació per la convivència, destaca la necessitat d'educar en la diversitat, concepte que haurà de quedar recollit en el projecte del centre.

A més, caldrà que els centres, especialment aquells que tinguin població escolar immigrant amb diversitat cultural, planifiquin actuacions com l'elaboració de programes d'acollida que facilitin la integració escolar, programes educatius sobre les característiques bàsiques del país d'acollida, programes d'acceleració de l'aprenentatge del nou idioma i desenvolupament d'activitats de "descentrament" cultural per afavorir el coneixement de les cultures d'immigrants i de les minories ètniques per part de tot l'alumnat.

Caldrà que els centres planifiquin actuacions com l'elaboració de programes d'acollida que facilitin la integració escolar, programes educatius sobre les característiques bàsiques del país d'acollida, programes d'acceleració de l'aprenentatge del nou idioma i desenvolupament d'activitats de "descentrament" cultural.

En aquest sentit la Generalitat de Catalunya, a més de posar en marxa programes específics per als alumnes nouvinguts, ha publicat també alguns documents per a la promoció de l'educació intercultural als centres i per a realitzar plans d'acollida específics per a alumnes immigrants. El Programa d'Educació Compensatòria dóna suport als centres en la seva elaboració, i s'han iniciat tímidament alguns programes de sensibilització del professorat dins els plans de formació permanent, que caldria ampliar i generalitzar.

L'educació per a la convivència intercultural haurà d'estar present en tots els ensenyaments que s'imparteixin, no només en el currículum sinó també en les normes d'organització, funcionament, etc., tot seguint una línia de transversalitat.

A més, la programació d'activitats extraescolars i complementàries també haurà de contribuir a donar aquest sentit global a l'educació per a la convivència.

El Programa d'Educació Compensatòria dóna suport als centres en la seva elaboració, i s'han iniciat tímidament alguns programes de sensibilització del professorat dins els plans de formació permanent, que caldria ampliar i generalitzar.

Col·lecció Finestra Oberta

1. Col·lectiu Ronda RCCL. *Immigració i estrangeria: l'estat de la qüestió*. 99 pp. Març 1998.
2. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (1/3)*. 56 pp. Maig 1998.
3. Fundació CIREM. Jaume Funes (coord.), Quim Casals, Oriol Homs, Xavier Martínez, Ferran Miquel, Neus Roca i Jaume Trilla. *Proposta de mesures davant la desigualtat d'èxit a l'ESO*. 88 pp. Juny 1998.
4. Salvador Cardús amb la col·laboració de Lluís Tolosa. *La premsa diària a les Illes Balears, el País Valencià i Catalunya (1976-1996)*. 122 pp. Març 1998.
5. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (2/3)*. 75 pp. Octubre 1998.
6. Oriol Alsina i Roger Sunyer. *Informe sobre la Banca ètica a Europa*. 74 pp. Novembre 1998.
7. M. José Montón i Montse Solerdecoll. *Experiències socioeducatives amb adolescents nouvinguts*. 46 pp. Febrer 1999.
8. Carme Mayol i Eugènia Salvador. *Materials de lectura fàcil*. 85 pp. Març 1999.
9. Francesc Deó, Marisa Abad, Encarna Larrey i Francesc Notó. *Un dia en la vida d'un nen. Un dia en la nostra vida*. 77 pp. (Quadern del professor) i 105 pp. (Quadern de l'alumne). Febrer 1999.
10. Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. *Seguiment de l'impacte social de les tecnologies de la informació i la comunicació (3)*. 67 pp. Maig 1999.
11. Marta Casas i Núria Casas en col·laboració amb Cristina Cerdà, Anna Montells i David Picó. *Projecte d'educació musical de La Lluna Blava*. 121 pp. Novembre 1999.
12. Grup d'Estudis sobre els Drets dels Immigrants de la Universitat de Barcelona. *Les proposicions de reforma de la Llei d'estrangeria*. 77 pp. Setembre 1999.
13. Jaume Funes i Fina Rifà (coord.). *Adolescents i dificultats socials a l'escola*. 98 pp. Febrer 2000.
14. Laura Giménez i Laia Pineda. *La recerca social en l'administració local: una via d'aprofundiment de la democràcia*. 72 pp. Març 2000.

15. Moisès Amorós, Ferran Camps i Xavier Pastor. *Mediació comunitària i gestió alternativa de conflictes a Catalunya. Una guia per a la governabilitat*. 91 pp. Abril 2000.

16. Miquel Casanovas i Alfons Formariz. *Educació de persones adultes i immigració extracomunitària*. 62 pp. Maig 2000.

17. ECOCONCERN. Robert González (coord.). *Processos participatius en la gestió d'espais naturals*. 94 pp. Juny 2000.

18. Ana Escobar, Coro Luengo i M. José Pérez. *Aula d'acollida per a alumnes nouvinguts de l'IES Ramon de la Torre*. 92 pp. Desembre 2000.

19. Marta Comas (coord.). *L'atenció als menors immigrants no acompanyats a Catalunya. Anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*. 210 pp. Gener 2001.

20. Marta Comas i Jaume Funes. *Educadores i educadors de carrer: de l'opció ideològica a l'opció tecnicometodològica*. 107 pp. Gener 2001.

21. Equip d'Anàlisi Política de la UAB i Fundació Jaume Bofill. *Informe sobre la consulta ciutadana per a la revisió del Pla General d'Ordenació Urbànica de Cardedeu*. 110 pp. Febrer 2001.

22. Antoni Segura (coord.), Pilar Comes, Santiago Cucurella, Andreu Mayayo i Francesc Roca. *Els llibres d'història, l'ensenyament de la història i altres històries*. 125 pp. Juliol 2001.

23. Fundació FICAT. Irma Rognoni (coord.). *Menors del carrer: visió sociojurídica*. 139 pp. Novembre 2001.

24. Equip d'Anàlisi Política de la UAB i Universitat del País Basc. *Xarxes crítiques a Catalunya i Euskadi: solidaritat internacional i antiracisme*. 124 pp. Febrer 2002.

25. Equip d'Anàlisi Política de la UAB i Universitat del País Basc. *Xarxes crítiques a Catalunya i Euskadi: antimilitarisme i okupació*. 126 pp. Febrer 2002.

26. Violeta Quiroga (relatora). *Atenció als menors immigrants: col·laboració Catalunya-Marroc*. 105 pp. Març 2002.

27. Mònica Nadal, Rosa Oliveres i Miquel Àngel Alegre. *Les actuacions municipals a Catalunya en l'àmbit de la immigració*. 196 pp. Març 2002.

28. Alfons Formariz, Miquel Casanovas i Clara Balaguer. *Educació de persones adultes per a la convivència i la cooperació en una societat multicultural*. 120 pp. Gener 2003.

29. Fundació Jaume Bofill. *Granollers participa! Quina ciutat vols?* Informe del procés. 110 pp. Març 2003.

30. Alicia Gómez, Rosa Patino i Jaume Funes (col·laborador). «*Fugint del futur*»: *La reserca de la mirada adolescent utilitzant tècniques audiovisuals*. 64 pp. Maig 2003.

31. Laia Jorba i Lluís Planes. *Els consells veïnals i sectorials de Sitges, una experiència d'Agenda 21*. 56 pp. Maig 2003.

32. Francesc Carbonell i Albert Quintana (coords.). *Immigració i igualtat d'oportunitats a l'ensenyament obligatori. Aportacions al debat sobre una futura llei d'educació a Catalunya*. 61 pp. Juliol 2003.